

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים פליליים

ע"פ 7075/03

ע"פ 1971/05

ע"פ 2085/05

בפני :
כבוד השופטת א' פרוקצ'יה
כבוד השופט א' א' לוי
כבוד השופט א' גרוניס

המערערת בע"פ 7075/03 : אסתר אלון
המערערת בע"פ 1971/05 : מדינת ישראל
המערער בע"פ 2085/05 : עופר מקסימוב

נ ג ד

המשיבה בע"פ 7075/03 : מדינת ישראל
המשיב בע"פ 1971/05 : עופר מקסימוב
המשיבה בע"פ 2085/06 : מדינת ישראל

ערעור על גזר-דינו של בית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
בת"פ 40182/02, מיום 1.7.03, שניתן על-ידי כב' השופטת
ד"ר ע. קפלן-הגלר
ערעור וערעור שכנגד על פסק-דינו של בית-המשפט המחוזי
בתל-אביב-יפו בת"פ 40217/02, מיום 16.12.04, שניתן על-
ידי כב' השופט ש' טימן

בשם המערערת בע"פ : עו"ד קנת מן, עו"ד דפנה יהב
: 7075/03

בשם המשיבה בע"פ 7075/03 : עו"ד עידו דרויאן, עו"ד נורית הרצמן
עו"ד מיכאל קרשן

בשם המערערת בע"פ 1971/05 : עו"ד עידו דרויאן, עו"ד נורית הרצמן
והמשיבה בע"פ 2085/05 : עו"ד מיכאל קרשן

בשם המשיב בע"פ 1971/05 : עו"ד יאיר גולן, עו"ד נחשון שוחט
והמערער בע"פ 2085/05 :

פסק-דין

השופט א' א' לוי:

1. שלושת הערעורים נושא פסק-דין זה, עוסקים בשני המעורבים העיקריים בפרשת המעילה החמורה, שהובילה – לאחר חמש שנים של מעשי מרמה וגניבה – להתמוטטותו של הבנק למסחר. הסכום הכולל של מעשי הגניבה הינו בלתי נתפס כמעט ונאמד בלמעלה מ-254,199,600 ש"ח. הנזק המשוער שנגרם לקופתה של המדינה גדול עוד יותר ונאמד בלמעלה מחצי מיליארד ש"ח. על חומרתם המופלגת של המעשים, שעל אודות ביצועם עוד יורחב בהמשך, אין צורך להרבות מילים. בנזקים הרבים להם גרמו המערערים נושאים לא רק לקוחותיו של הבנק, אשר כספם נגזל, אלא גם עובדי הבנק – שמצאו עצמם ללא מקור פרנסה, בעלי המניות של הבנק, והציבור כולו, לאחר שקופת המדינה נאלצה לשאת על כתפיה את ההוצאות שנלוו למעשיהם של המערערים. לכל אלה נלווים נזקים חמורים נוספים, שאף להם משמעות כלכלית, והכוונה היא לנזק שנגרם למוניטין של מערכת הבנקאות הישראלית ברחבי העולם וליחסי האמון שבין בנק ללקוחותיו.

שני כתבי אישום שהוגשו לבית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו גוללו את פרטיה של מעילת-הענק ואת חלקם של שני המערערים – בני משפחה אחת – בביצועם של המעשים. האחד עסק בפעילותו של המערער בע"פ 2085/05, עופר מקסימוב (להלן: "עופר"). כתב-האישום השני עסק בפעילותם של אחותו של עופר, היא המערערת בע"פ 7075/03, אתי אלון (להלן: "אתי"), ושל אביהם של אתי ועופר, אביגדור מקסימוב (להלן: "אביגדור").

בית-משפט קמא הרשיע את המערערים בעבירות שיוחסו להם בכתבי-האישום. משפטם של אתי ואביה הסתיים תחילה. הם הורשעו, על דרך של ביצוע בצוותא, בעבירות של קשירת קשר לביצוע פשע, גניבה בידי עובד, גניבה בידי מורשה, קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, זיוף מסמך בכוונה לקבל באמצעותו דבר ועשיית שימוש במסמך מזויף, עבירות לפי סעיפים 499(א), 391, 393, 415, 418, 420 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, בהתאמה. אתי הורשעה עוד – בגין שלושה אישומים שיוחדו לה – בעבירות נוספות של גניבה בידי עובד ובעבירות של רישום כוזב במסמכי תאגיד, מרמה והפרת אמונים בתאגיד, פגיעה ביכולתו של תאגיד לקיים התחייבויותיו, אחסון

מידע כוזב והפקת פלטים כוזבים, עבירות לפי סעיפים 423, 425, 424(1) לחוק העונשין, וסעיף 3(א)(1) לחוק המחשבים, תשנ"ה-1995.

עם תום משפטו, הורשע עופר אף הוא בעבירות של קשירת קשר לביצוע פשע, גניבה, קבלת דבר במרמה, זיוף מסמך בכוונה לקבל באמצעותו דבר, עשיית שימוש במסמך מזויף וכן בעבירה של עשיית פעולה ברכוש אסור, לפי סעיף 4 לחוק איסור הלבנת הון, תש"ס-2000.

בגין כל אלה נגזרו למערערים העונשים הבאים: לאתי נגזרו 17 שנות מאסר בפועל, מאסר על תנאי וקנס בסך חמישה מיליון ש"ח, שייגבה על-פי הוראות פקודת המסים (גבייה). לעופר נגזרו 15 שנות מאסר, שנתיים מאסר על תנאי וקנס בסך שלושה מיליון שקלים, או שלוש שנות מאסר כנגדו. לאביגדור נגזרו שש שנות מאסר, מאסר על תנאי למשך שלוש שנים וקנס בסך מיליון ש"ח, או שנת מאסר תמורתו.

2. ערעורה של אתי כוון תחילה הן כלפי הרשעתה והן כלפי העונש שהושת עליה, אולם בפתח הדיון הודיעונו באי כוחה המלומדים, עו"ד קנת מן ודפנה יהב, כי מרשתם ממקדת את טענותיה בחומרת העונש בלבד. בעניינו של עופר הוגשו ערעור וערעור שכנגד, ובפתח הדיון הודיעו באי-כוחם של הצדדים כי הם מבקשים למקד טענותיהם לעניין העונש, כאשר עופר עותר להמתקת עונשו, ומאידך, המדינה סבורה כי ראוי להחמיר בו. כאן המקום להוסיף ולציין, כי הדיון בערעורים אלה נשמע יחד עם שני ערעורים נוספים שהוגשו בעניינו של אביגדור (ע"פ 7304/03 ; ע"פ 7353/03), אולם לאור בקשת בא כוחו פסק-הדין בערעורים אלה ניתן בנפרד, ביום ל' בסיוון תשס"ו (26.6.06).

עתה הגיעה השעה לדון בחלקם של אתי ועופר בביצועם של המעשים. נעבור אפוא לבחון את התשתית העובדתית שניצבה בבסיס הכרעותיו של בית-משפט קמא, ואשר שוב אינה נתונה במחלוקת בין הצדדים.

סיפור המעשה

3. בשנת 1990 החלה אתי לעבוד כפקידה בבנק למסחר ותוך מספר שנים קודמה לתפקיד של סגנית מנהלת מחלקת השקעות, תפקיד שאפשר לה גישה – באמצעות המחשב – לחשבונות כל לקוחותיו של הבנק ואף היתר לפעול בהם. אחיה של אתי, עופר, ניהל חנות לממכר ירקות בחולון ובמקביל, נהג להמר על סכומי כסף גדולים, הן

בישראל והן במדינות זרות. לגרסתו, מחזור ההימורים החודשי שלו נע בסביבות שלושה מיליון ש"ח, כאשר הוא מהמר באופן יומי ולעיתים אף מספר פעמים ביום (ראו עמ' 259 לפרוטוקול הדיון במשפטו).

כדי לממן את תחביבו היקר, נזקק עופר ללוות כספים מאנשי ה"שוק האפור", ולשם כך התקשר, בין היתר, עם בני רביזדה ("להלן: "רביזדה"), אהרון אוהב-ציון (להלן: "אוהב-ציון") ואילן אבו-זמיל (להלן: "אבו-זמיל"), אשר הועמדו לדין – בגין חלקם בפרשה זו – במסגרת הליכים אחרים. כדי לזכות בהלוואותיהם דרשו רביזדה, אוהב-ציון ואבו-זמיל מעופר להציע להם בטחונות, ובמשך מספר שנים עובר למעילה העניקה אתי לעופר בטחונות אלה, כאשר סיפקה לו צ'קים שמשכה מחשבונה האישי בבנק. כאשר עופר לא היה עומד בהתחייבויותיו, היו הנושים מציגים את השיקים של אתי לפירעון. לעיתים הצליח עופר להשיב לאתי כספים אלה, ולעיתים לא. לאחר מספר שנים תפחו חובותיו של עופר, ובחשבונה של אתי הצטבר חוב של מאות אלפי שקלים.

משהבינה אתי כי אין ברשות אחיה כסף כדי לכסות את החוב שהצטבר בחשבונה, היא ביקשה לבטל צ'קים שהעניקה לו כבטחונות. בתגובה לכך, טען עופר באוזניה של אתי כי אי כיבודם של הצ'קים עלול להוביל למותו. וכך במרץ 1997, החלה המעילה, כאשר אתי גנבה בדרכים שונות כספי לקוחות, תחילה במטרה לכסות את חובות ההימורים ההולכים וגדלים של אחיה, ובהמשך גם בכדי לממן הימורים עתידיים.

בפעמים הראשונות לא ידע עופר כלל אודות מעשי הגניבה, אולם, לאחר זמן קצר שאל את אתי כיצד עומדים לרשותה סכומי כסף כה גדולים, והיא השיבה לו כי מקורם של הכספים בחשבונותיהם של לקוחות הבנק. לטענת אתי, היא מעולם לא שיתפה את עופר בפרטיהם המדויקים של מעשי הגניבה, אולם אמרה לו במפורש כי היא מבצעת מעשים אסורים, ופועלת בחשבונותיהם של לקוחות ללא הסכמתם (ראו עמ' 65-66 ו-83-84 לפרוטוקול הדיון במשפטו של עופר). כאשר ביקשה אתי לחדול ממעשים אלה, אמר לה עופר "שהוא בצרות, ושהוא חייב עוד המון המון כספים בחוץ ושבאיזה שהוא יום זה ייגמר" (שם, בעמ' 66).

4. בתקופה הראשונה למעילה, גניבת הכספים בוצעה בשתי דרכים עיקריות, כאשר חשבונה האישי של אתי משמש תחנת ביניים לפני העברתם של הכספים לעופר ונושיו. הדרך הראשונה והפשוטה הייתה באמצעות "שבירת" פיקדונות וחסכונות של לקוחות, ומשיכת כספים מחשבונותיהם לחשבונה האישי של אתי, בין על דרך של

משיכת מזומנים מחשבונותיהם והפקדתם בחשבונה, ובין על דרך של העברה בנקאית אל חשבונה. בהמשך, במטרה למנוע את גילוי מעשיה, הזינה אתי במחשבי הבנק מידע כוזב אודות הפעולות שביצעה בחשבונותיהם של הלקוחות.

דרך נוספת לביצועם של מעשי הגניבה הייתה באמצעות שימוש בשיקים בנקאיים. על-פי שיטה זו, הנפיקה אתי שיקים בנקאיים לחובת לקוחות, ושידלה במרמה מורשי חתימה בבנק לחתום על השיק, לאחר ששכנעה אותם שהשיק מונפק לבקשתו של הלקוח. שיקים אלה הועברו על-ידי אתי לעופר או לאביגדור ואלה זייפו, על גב השיק, את חתימתו של הלקוח כך שהשיק נחזה להיות ככזה שהוסב כדין. לאחר הסבתו של השיק היו עופר ואביגדור פודים אותו בשוק האפור, ואת הכספים שהתקבלו תמורתו הייתה אתי מפקידה בחשבונה, ומאחסנת במחשבי הבנק מידע כוזב אודות הנפקתו של השיק.

בשלב כלשהו של המעילה, העירו לאתי הממונים עליה על התנועות הרבות והגדולות המתבצעות בחשבון הבנק שלה, ועל כן היא זנחה את שיטות הפעולה שהנחו אותה עד אז. מעתה, גניבת הכספים התבצעה באחת משתי דרכים. הדרך העיקרית – באמצעותה נגנב סכום אדיר של 214,461,000 ש"ח – נעשתה אף היא באמצעות שיקים בנקאיים, שהונפקו לחובתו של לקוח כלשהו בבנק, בסכום מסוים אותו דרש עופר מאתי. גם על-פי שיטה זו שידלה אתי במרמה מורשי חתימה בבנק לאשר את הנפקת השיק, ולאחר שהאחרונים חתמו עליו זייפו אתי, עופר או אביגדור חתימת היסב הנחזית להיות חתימתו של הלקוח. לאחר זיופה של חתימת ההיסב, היו עופר או אביגדור פודים את השיק או סוחרים בו בשוק האפור.

לחלופין, ביצעה אתי העברות בנקאיות על-ידי כך שהעבירה כספים שהופקדו בחשבונותיהם של לקוחות הבנק ישירות אל חשבונותיהם של אנשים שונים, בהם מלווי של עופר בשוק האפור.

5. עד כאן – המעשים שבגינם הורשעו אתי עופר ואביגדור. ואם בכל אלה לא די, הורשעה אתי – בגין שלושה אישומים שיוחסו לה – בביצועם של מעשי גניבה נוספים: במהלכה של המעילה הנפיקה אתי כרטיסי אשראי של חברת תשלובת ישראל כרטיס בע"מ, במטרה לממן הוצאות משפחתיות שונות, כאשר החיובים המתבצעים בגין השימוש בכרטיסים אלה נעשו מחשבונה האישי. כרטיס אשראי אחד נמסר לגרושתו של עופר, יפה מקסימוב, אשר רכשה באמצעותו מוצרים שונים בסכום של 50,000 ש"ח. כרטיס האשראי השני נמסר לבן זוגה של אתי, שלומי אלון, והוא שימש הן לרכישת מוצרים

שונים והן לכיסוי הוצאותיו של עופר, בסכום של 80,000 ש"ח. אתי הודתה כי לשם כיסוי החיובים שנמשכו מחשבונה עקב השימוש בשני כרטיסי האשראי – בסכום של 130,000 ש"ח – היא גנבה כספים של לקוחות הבנק. כאן המקום לציין, כי בגין מעשים אלה ביקשה התביעה להרשיע גם את עופר, אולם בית המשפט-המחוזי זיכה אותו מאישום זה, לאחר שמצא כי הכספים שנגנבו על-ידי אתי במטרה לכסות את חובות כרטיסי האשראי נגנבו ביוזמתה, "ללא כל בקשה מפורשת, סחיטה רגשית או איום מצד עופר" (עמ' 133 להכרעת הדין בת"פ 40217/02).

אתי הורשעה בגין שני אישומים נוספים שעניינם גניבה בידי עובד. במקרה אחד שלשלה לכיסה, בשלוש משיכות נפרדות, סכום של 324,000 ש"ח, תוך שהיא מזינה במחשבי הבנק מידע כוזב. במקרה השני בו הורשעה, גנבה אתי מהבנק סכומים שהגיעו לכמה מאות אלפי שקלים, והעבירה אותם בדרכים שונות לידי גיסה, טל אבהר (להלן: "אבהר"). הרשעתה של אתי בגין שני אישומים אלה התבססה, למעשה, על הודאתה, והמחלוקת היחידה שהתגלעה בינה לבין התביעה בהקשר זה, עסקה בשאלה האם גם כספים אלה יועדו לכיסוי חובות ההימורים של עופר, אם לאו. אתי טענה כי מעולם לא עשתה שימוש עצמי בכספים שנגנבו, אלא מסרה אותם לידי עופר או נושיו. טענה דומה נשמעה גם לגבי הכספים שהועברו לידי אבהר, ולגרסתה נועדו כספים אלה לכסות את חובותיו של אבהר, לאחר שאף הוא נאלץ לשאת בחובותיו של עופר, ונקלע עקב כך לחובות.

כך נטלו אתי, עופר ואביגדור – כל אחד על-פי חלקו – את כספיהם של לקוחות הבנק, באין מפריע, במשך חמש שנים תמימות, עד לשלהי חודש אפריל 2002, עת נערכה בבנק למסחר ביקורת מטעם בנק ישראל. או אז, כשהרגישה כי החבל מתהדק סביב צווארה, נטלה עימה אתי סכום נוסף של 70,000 ש"ח – במטרה לממן ייצוג משפטי – והסגירה את עצמה לידי משטרת ישראל. את עופר, ששהה אותה עת ברומניה ושמע אודות גילויה של המעילה בארץ, איתרו רשויות החקירה רק מספר שבועות לאחר מכן, והוא נעצר בתאריך 15.5.02.

6. כאן המקום להדגיש, כי מעשי הגניבה התבצעו בתחכום רב, תוך שאתי מצליחה להערים שוב ושוב על הממונים עליה בבנק, ועל לקוחות הבנק שכספם נגזל. לשם המחשה אציין, כי אתי ערכה רישומים מפורטים ומדויקים של כל הפעולות שביצעה ללא הסכמה בחשבונותיהם של לקוחות הבנק. רישומים אלה כללו את המועדים והסכומים המדויקים שנגנבו מכל לקוח. אתי סיפרה בחקירתה כי הבנק למסחר – בהיותו בנק קטן ובו שני סניפים בלבד – לא סיפק ללקוחותיו שירותים של מכשירי

משוב מהם יכלו הלקוחות להוציא תדפיס על מצב חשבונותיהם. משכך, הנוהג היה כי כל לקוח פונה לפקיד שמטפל בחשבונו ומברר ישירות אצלו את מצב החשבון. כאשר לקוח שכספו נגנב היה מציג לאתי בקשה כזו, היא הייתה עורכת עבורו – בהתאם לרישומים שערכה – תדפיס בדוי, ובו מפורטים סכומי הכסף שהיו אמורים להימצא בחשבונו אלמלא הגניבה (ראו עמ' 2 לת/1). וכאשר לקוח שחשבונו רוקן היה מבקש למשוך את כספו, הייתה אתי מזרימה לחשבונו כספים השייכים ללקוח אחר (ראו עמ' 8-9 לת/2).

ועוד, עם כניסתו לתוקף של חוק איסור הלבנת הון – ובשל הצורך לדווח על כל הוצאת המחאה שסכומה מעל ל-200,000 ש"ח – פיצלה אתי את סכומי הגניבה כך ששיקים בנקאיים שהנפיקה לא יגיעו לסכום זה (עמ' 51 להכרעת דינה וכן עמ' 201 לפרוטוקול הדיון במשפטו של עופר). העדים צבי שטרסברג ורפאל דדון, שעבדו במחלקת התפעול של הבנק, והיו אחראים על הדואר היוצא, מסרו עוד, כי לאור הוראתה המפורשת של אתי כל דבר דואר נבדק על ידה בטרם נשלח ללקוחות הבנק (ראו ת/86 ות/87). מידת הזהירות המופלגת בה נהגה אתי לבל יתגלו מעשיה, באה לידי ביטוי גם בכך שהיא לא אפשרה לכף רגלם של אביגדור, עופר ובעלי חובו לדרוך בבנק, אלא הקפידה למסור להם את שלל הגניבה מחוץ לבנק כאשר היא מפריחה באוזני הממונים עליה תירוצים שונים באשר למטרת יציאתה מהבנק (ראו עמ' 221 לפרוטוקול הדיון אצל עופר).

7. ובאשר לעופר. במהלך הדיונים שנערכו בפני בית-משפט קמא התברר, כי למרות שתרומתו הפיסית של עופר לאקט הגניבה הייתה שולית יחסית לחלקה של אתי (הסתכמה בזיופן של חתימות ההיסב על גב הצ'קים ופדיונם), הוא שימש כציר המרכזי במסכת העבירות, עד כי השופט המלומד של בית-משפט קמא סבר, ובצדק, כי עופר הוא "הסיבה, המסובב והגורם למעילת הענק בבנק, ולפרשיה כולה" (עמ' 3 להכרעת דינו של עופר). התברר, כי לכל אורך תקופת המעילה, עופר ביצע כלפי אתי מניפולציות רגשיות שונות, כאשר הציג כלפיה מצגי-שווא וגרם לה להאמין שהוא נסחט ומאיים על-ידי נושיו, וכי אי הזרמתם של כספים נוספים לידיו תוביל לפגיעה בו ובמשפחתו בידי הנושים. הדוגמאות למעשי הסחיטה שביצע עופר הן רבות ומקוממות. אתאר על קצה המזלג כמה דברים אמורים.

אתי סיפרה כי עופר היה מגיע לביתה כשבגדים קרועים ובלויים לגופו, ומספר לה, שנושיו איימו עליו כי יפגעו בו אם לא יסדיר עוד באותו יום חוב מסוים (עמ' 88 לפרוטוקול הדיון מיום 21.5.03, בעניינה של אתי). תיאורים דומים נמסרו גם על-ידי

שלומי אלון, בן זוגה של אתי דאז. לדברי אתי, באחד הימים היא הגיעה לביתה עם ילדיה, ופגשה שם בעופר, כשהוא בוכה. וכך תיארה אתי את שהתרחש באותו מעמד:

"הבן שלי שאל אותי: למה אתה בוכה? אז הוא אמר לו: יש לי כאב שיניים. ביקשתי מהילדים שיכנסו לחדר, שלא יראו אותו ככה. ואז הוא אמר לי: אתי, אני לא הולך מפה. אין לי לאן ללכת. אני נשאר פה אצלך. עד שלא תתני לי צ'ק אני לא הולך מפה, והוא התחיל לצעוק ולצרוח. הילדים יצאו מהחדר והם אמרו לו: עופר, אל תבכה אל תצעק. אל תדאג הכל יהיה בסדר. אתה תלך לרופא, הרופא יעשה לך שיהיה בסדר. אז הוא אמר להם: רק אמא שלכם יכולה לעשות שהכל יהיה בסדר. רק אמא שלכם יכולה להבריא אותי. הבן שלי בא ותפס אותי ככה ואמר לי: אמא תעשי שעופר יהיה בריא, שלא יהיה חולה יותר. אמרתי לו בסדר, אני כבר אסדר את כל העניינים" (שם, בעמ' 90-89).

וכך תיארה אתי את תגובתו של עופר באחד הימים בהם ביקשה לחדול ממעשי

הגניבה:

"הוא [עופר] הגיע אלי יום אחד לבנק, וביקש שאני אצא החוצה ולא רציתי, ידעתי מה הוא רוצה. עוד שיקים. ובסופו של דבר הוא צלצל כמה פעמים ואמר לי – את חייבת לצאת החוצה. יצאתי החוצה וראיתי אותו בתוך אוטו עם עוד שני אנשים נוספים ואיך שהוא ראה אותי הוא יצא מהרכב ויצא איתו עוד אחד שבא יחד איתו והשני נשאר או באוטו או שהוא הלך ליד האוטו וזה שהיה לידו, היה לו שם איזה אקדח מאחורה ואז אמרתי לו – מי זה האנשים האלה? אז הוא אמר לי – זה הצל שלי. כן, הוא אמר – זה האדם שאני צריך לתת לו כסף והוא לא יעזוב אותי עד שאני אתן לו. אז חזרתי לבנק והכנתי לו שיק בנקאי ... ביקשתי ממנו רק שבערב יתקשר אלי ויגיד לי שהוא בסדר (עמ' 143-144 לפרוטוקול הדיון במשפטו של עופר).

וזו הייתה תגובתו של עופר, כאשר התובע הטיח בפניו את גרסתה של אתי למקרה זה:

עמ' 312 לפרוטוקול:

ש: אתי אומרת למשל, לפני כמה שנים אתה הגעת אליה מלווה בבחור שהיה לו אקדח ואמרת שזה הצל שלך. היה דבר כזה?
ת: אוי, בחייך, אתה יודע מה זה הצל? הצל זה כינוי של בנאדם בכלל. בנאדם שהייתי חייב לו כסף, קוראים לו הצל ... באתי לאתי, היא שאלה אותי: עופר מי זה? אמרתי לה: זה הצל. זה התשובה. אתם כבר עשיתם מזה

עניין, הצל. ונכון, יש לו אקדח, ויש לי הרבה חברים עם רשיון.

...

ש: תגיד לי מה השם המלא של הצל?
ת: לא מעוניין להגיד לך ... לא מעוניין לערב סתם בנאדם (שם, בעמ' 312-313).

עופר לא היסס להשתמש בבני משפחתו לשם השגת מבוקשו. אתי סיפרה כי על שולחן העבודה שלה הונחה באחד המקרים תמונת בנו הקטן של עופר. לתמונה צורף מכתב בכתב ידו של עופר, ובו נכתב "שאם הוא לא ישלם סכום מסויים לאנשים מסויים, הם יעשו משהו לבן שלו" (שם, בעמ' 146). עוד באותו יום, "על-מנת להציל את הילד" (שם, בעמ' 149), אתי ביצעה גניבה נוספת והעבירה את השלל לעופר. ואם בכך לא די, באחד הימים התקשר עופר לבנק והודיע לאתי כי הוא נמצא על הגג של מגדל שלום, ועומד להתאבד.

בפועל – כך התברר במהלך הדיונים – עופר לא היה שרוי במצוקה לה טען בפני אתי, אלא ניהל אורח חיים בזבזני וראוותני, הכולל נסיעה במכוניות מפוארות, טיולים משפחתיים באירופה, והוא אף רכש מכספי הגניבה שתי דירות בבוקרשט (ראו עמ' 63 להכרעת הדין בעניינו של עופר).

ההליכים המשפטיים והכרעות-הדין בבית-משפט קמא

משפטם של אתי ואביגדור (ת.פ. 40182/02)

8. כפי שכבר הזכרתי, בסוף חודש אפריל 2002 הסגירה אתי את עצמה לידי המשטרה, וחשפה בפני חוקריה את פרטי המעילה ודרכי הפעולה שלה כדי לבצע את מעשי הגניבה. את הגרסה שמסרה בחקירותיה חזרה אתי ואימצה גם במהלך עדותה, תוך שהיא מפרטת גם את חלקם של אביגדור ועופר במעשי העבירות. למעשה, אתי הודתה בעובדות שבבסיס העבירות שיוחסו לה, וכפירתה לא באה אלא לאור טענות משפטיות שונות, אשר העיקריות שבהן הן הטענה כי סברה שעופר ישיב לה את הכספים שהעבירה לידיה, ועל כן לא התכוונה לשלול אותם שלילת קבע מלקוחות הבנק; וכן הטענה כי מעשיה כולם יועדו לשם כיסוי הוצאותיו של עופר, והיא לא השתמשה בכסף שנגנב להוצאותיה שלה.

אביגדור, אשר במהלך המשפט בחר שלא להעיד להגנתו, הודה במהלך החקירה בהעברתם של שיקים בנקאיים לידי עופר ונושיו, בזיופן של חתימות היסב על גב השיקים, ואף הודה בכך שידע כי הכספים שהועברו לידיה נגנבו על-ידי אתי ("גם אם

שמעתי מאתי שזה לא כסף ששייך לה אני הבנתי לבד שלא ייתכן שפקידת בנק יש לה כל כך הרבה כסף שתביא לי צ'קים כאלה", עמ' 1 לת/40). יחד עם זאת, אביגדור טען כי מעשיו נעשו מתוך רצון של אב לסייע לבנו, ועל כן – כך טען – יש לראותו אך כבלדר ואין לייחס לו ביצוע עיקרי של מעשי הגניבה.

בית-המשפט (כב' השופטת ע' קפלן-הגלר) דחה את טענותיהם של אתי ואביגדור, והרשיע אותם בעבירות שיוחסו להם. באשר לאתי נמצא כי לא כל הכסף שגנבה יועד למימון הימוריו של עופר. כך, נקבע כי סכומי הכסף שהועברו לידי טל אבהר, גיסה של אתי, והכספים שיועדו לכיסוי הוצאות כרטיסי האשראי של יפה מקסימוב ושלומי אלון לא יועדו לשם החזר הוצאות ההימורים של עופר (עמ' 12 להכרעת הדין). ועוד, אתי גנבה סכום של 70,000 ש"ח ביום מעצרה, כדי לממן ייצוג משפטי לעצמה, ולא עבור עופר (עמ' 50 להכרעת הדין). בית-המשפט אף דחה את טענתה של אתי לפיה היא סברה כי תצליח להשיב את הכסף שגנבה, ועל כן נדחתה טענתה כאילו היא לא התכוונה לשלול את הכסף שלילת קבע (עמ' 37 להכרעת הדין).

באשר לאביגדור, נקבע כי יש לראותו כמבצע בצוותא של מעשי הגניבה, בשל האינטרס שהיה לו בביצועה של המזימה העבריינית ומעורבותו הפעילה בהגשתה, אפילו אם הוא לא שלשל לכיסו אף פרוטה משלל המעילה.

משפטו של עופר (ת.9. 40217/02)

9. עופר כפר בביצוען של העבירות שיוחסו לו, ואימץ קו הגנה שהטיל את האשם באתי: לטענתו, הוא לא היה מודע כלל למעשי הגניבה, אלא סבר לתומו כי אתי נוטלת הלוואות מלקוחות, והוא פרע הלוואות אלו והשיב לאתי את הכסף כאשר דרשה ממנו לעשות כן. עופר הכחיש את הטענה כי סיפר לאתי על מסכת של איומים וסחיטה לה הוא נתון מצד נושיו, ואף התכחש לאירועים ספציפיים שאתי תיארה בהקשר זה בעדותה. לחלופין, נטען, כי גם אם יקבע שעופר ביצע את המעשים שיוחסו לו, לא יהיה נכון לייחס לו ביצוע בצוותא של העבירות, אלא לראותו כמי ששידל את אתי לבצע את המעשים. לביסוס טענה אחרונה זו העיד עופר, כי הוא לא היה מעורב בהעברת הכספים מאתי לנושיו, ושהעברות אלה נערכו ישירות מאתי לנושים.

בית-משפט קמא (כב' השופט ש' טימן) דחה את טענותיו של עופר אחת לאחת, ואימץ את גרסתה של התביעה, גרסה שנשמכה – כמעט באופן בלעדי – על עדותה של אתי, לה רחש בית-המשפט אמון רב. נקבע, כי התנהלותו של עופר, הן במהלך חמש שנות המעילה והן במהלך המשפט, מאופיינת בחוסר התחשבות וזחיחות והיא נעדרת

שיקול דעת הגיוני. עדותו, כך נקבע, מקרינה חוסר מהימנות בסיסי, לוקה בסתירות ומלאה בשקרים (עמ' 58 להכרעת הדין). על כן, נמצא כי אתי הקריבה עצמה למען עופר אחיה, לאחר שהוא הטעה אותה לחשוב כי במעשיה היא מצילה אותו מידם של בעלי החוב; ועוד נקבע, כי עופר ידע היטב מהו מקורם של הכספים הרבים שהוזרמו אליו; לבסוף, נקבע, כי עופר לא השיב לאתי את סכומי הגניבה, למעט מספר מקרים בודדים בהם הושבו לבנק סכומים סמליים, וגם אז נעשה הדבר אך ורק במטרה להסוות את המעילה ולמנוע את חשיפתה (עמ' 82-84 להכרעת הדין).

בהמשך, ולאור מעורבותו הרבה של עופר במעשי הגניבה והזיוף; העובדה כי רוב הסכומים שנגנבו – נגנבו ביוזמתו; העובדה כי שלל הגניבות שימש אותו לצרכיו השונים; ונוכח השפעתו הרבה על אתי – נקבע כי הוא נמנה על מבצעהן העיקריים של העבירות:

”הנאשם [עופר] היה המח המפעיל, המעוות והיוצר של מעשי המעילה, אף אם לא המבצע בפועל בין כותלי הבנק. אמנם, נח לנאשם כעת להצטדק בפני ולומר כי איננו בקיא בשום פרט טכני שביצעה אתי בבנק, ואני מוכן להאמין לו בעניין זה. אתי פעלה באופן גאוני כמעט, והמציאה בכשרון רב דרכים לגניבת הכספים מן הלקוחות ... אולם, אי ידיעת הפרטים הטכניים הקטנים – אינה פוטרת את הנאשם מהיותו מבצע עיקרי של פעולות הגניבה ביחד עם אחותו” (עמ' 93-94 להכרעת הדין).

הערת ביניים – על ריבוי עבירות והצורך באחידות המסקנות המשפטיות

10. במהלך משפטו של עופר וגם במהלך משפטם של אתי ואביגדור, התעוררה השאלה אם בשל מעשיהם, שכזכור התמשכו לאורך תקופה ארוכה, נכון לייחס להם עבירת גניבה אחת – אך מרובת פריטים, או עבירות גניבה רבות – כמספר ההעברות הבנקאיות שהוצאו מחשבונותיהם של לקוחות הבנק. במשפטם של אתי ואביגדור סברה כב' השופטת ע' קפלן-הגלר, כי יש לייחס להם עבירות גניבה רבות, בשל הפגיעה הקשה בקניינם של לקוחות הבנק (ראו עמ' 45-46 להכרעת הדין). מאידך, הורשע עופר במשפטו בעבירת גניבה בודדת. כב' השופט ש' טימן אמנם הביע את עמדתו, כי בשל החומרה היתרה שנלוותה למעשי הגניבה, התקופה הארוכה בה בוצעו המעשים, והתוצאות הקשות שנגרמו בעטיים, היה נכון לייחס לעופר עבירות גניבה רבות, אולם להשקפתו לא היה ניתן לעשות כך במקרה הנוכחי, נוכח העובדה כי בכתב-האישום לא צוין במפורש כמה עבירות גניבה מייחסת התביעה לעופר (ראו עמ' 113-114 להכרעת הדין).

יוער כבר עתה, כי הרשעתם של אתי אביגדור ועופר התבססה על מסכת עובדתית משותפת. בנסיבות אלה – גם אם מבצעה של העבירות הועמדו לדין במסגרתם של שני כתבי אישום נפרדים, ועל כן עניינם הובא בפני שני שופטים שונים – מן הראוי היה כי המסקנות המשפטיות הנגזרות מהמעשים תהיינה זהות.

11. הסוגיה של ריבוי עבירות זכתה לדיון מעמיק בדנ"פ 4603/97 משולם נ' מדינת ישראל, פ"ד נא(3) 160, בפני מותב מורחב של בית-משפט זה. באותו מקרה נקבע, כי יתכנו נסיבות בהן רצף של מעשים – שכל אחד מהם כשלעצמו אמנם מהווה, מבחינה פורמאלית, עבירה פלילית – לא יהיו ניתנים להפרדה מושגית, ועל כן יהיה ראוי לראותם כמקשה אחת של עבירות, ולגזור בגינם עונש אחד בלבד. אחת הדוגמאות שניתנה בעניין משולם ושעשויה להיות מתאימה להפעלתה של דוקטרינה זו, הייתה של אדם המוסר לאויב, בזמנים שונים, מספר ידיעות, ובגין מעשים אלה מורשע בעבירת בגידה אחת (שס, בעמ' 185). ייעודו של מודל זה הוא להעניק מענה לאותם מצבים מיוחדים, בהם 'במבט על' ראוי להשקיף על רצף של אירועים שהתרחשו על-ידי מבצע אחד, לאורך תקופה מסוימת, כחלק מתכנית עבריינית כוללת, שמסתיימת עם ביצועה של העבירה האחרונה. על כן "העבירה רבת הפריטים תחול בכל אותם מצבים בהם הסתכלות על האירוע העברייני מובילה את המסתכל לכלל מסקנה כי תהא זו גישה מלאכותית להשקיף על האירוע כעל מספר עבירות כמספר הפריטים וכי ההסתכלות הנכונה, המשקפת באופן אמיתי את התופעה העבריינית, היא זו הרואה באירוע מכלול אחד המבוסס על מספר פריטים" (שס). ועוד נקבע, כי המבחן ליישומו של המודל הינו מבחן גמיש של שכל ישר, ובהמשך נקבעו שתי קבוצות עיקריות של שיקולים שיתוו את שיקול הדעת בהפעלתו.

קבוצת השיקולים האחת בוחנת את אופי התנהגותו של המבצע. כך, ניתן לקבוע כי ככל שמעשיו של המבצע על רצף הזמן נבדלים זה מזה, והוא לא מסתפק בדרך פעולה אחת המאפיינת את כל מעשיו, או שבמהלך ביצועם של הפריטים השונים בעבירה משנה את דרך פעולתו, כי אז גדלה הנטייה לראות בכל מעשה ומעשה כעבירה העומדת על רגליה. ועוד, נקבע כי לשם הפעלת מודל העבירה מרובת הפריטים "פרקי הזמן שבין פריט לפריט צריכים, מטבע הדברים, שלא להיות ארוכים מדי. אף שהסימולטניות אינה תנאי הכרחי, הרי הפרשי זמן ארוכים מנתקים את הקשר בין הפריטים. תחת עבירה רבת פריטים יבואו מספר עבירות כמספר הפריטים" (שס, בעמ' 184).

קבוצת השיקולים השנייה בוחנת את הנזקים שנגרמו כתוצאה ממעשיו של המבצע, ומשכך מתמקדת גם בעניינם של קורבנות העבירה ומהות הערכים המוגנים בהם פגע המבצע במעשיו הרעים. על כן, נקבע כי פגיעה בחייהם או בגופם של מספר קורבנות – להבדיל מפגיעה באינטרסים רכושיים למשל – אינה יכולה להיות משולה לביצועה של עבירה אחת בלבד, בשל החשיבות העצומה שהחברה מייחסת לערכים אלה (ע"פ 9804/02 פלוני נ' מדינת ישראל פ"ד נח(4) 461, 471). ועוד נקבע, כי "ריבוי נפגעים יכול להיות אינדיקציה לריבוי עבירות הנובעות ממעשים נפרדים אלא אם כן קיימת קירבה עניינית בין הנפגעים כתוצאה מקיומו של אינטרס משותף שנפגע על ידי הפעולה העבריינית. או אז, המעשה הוא אחד" (וראו גם ע"פ 1742/91 פופר נ' מדינת ישראל פ"ד נא(5) 302, 289; וראו גם פרשת משולם, בעמ' 184).

12. על רקע כל אלה איני סבור כי מעשיהם של אתי, עופר ואביגדור – יכולים להדחק למשבצת של עבירת גניבה בודדת. אמת, "גניבה בסדר גודל שכזה, שטרם נראתה ונשמעה בארץ; שנמשכה על פני שנים; שתכנונה הראשוני לא יכול היה לצפות את סיומה; שכספיה יצאו למטרות מכווערות ובלתי חוקיות, כגון הימורים ותשלומי ריבית קצוצה ב"שוק האפור", בתהליך שנראה כבור ללא תחתית, עד שהרגישה אתי שעולים על עקבותיה; שגרמה לקריסתו של בנק ורוששה עשרות או מאות של לקוחות תמימים" (עמ' 119 להכרעת הדין בעניינו של עופר), אינה מסוג המקרים להם יועד מודל העבירה מרובת הפריטים. זאת ועוד, כפי שהתגלה במהלך המשפט, עופר נהג לציין בפני אתי מהו הסכום המדויק שנדרש לו בכל פעם ואף הדריך אותה למי למסור סכומים אלה. במצב כזה כל מעשה גניבה מהווה קשר עצמאי, העומד על רגליו, ומנתק עצמו מיתר העבירות. וגם אם כספי הגניבה הוצאו כולם – מבחינה טכנית – מבנק אחד, הרי שהיו אלה כספיהם של לקוחות שונים, דבר שגרר אחריו מאות נפגעים. באשר לאלה האחרונים, במהלך הדיונים שנערכו בפני בית-משפט קמא התברר מהו גודל האסון שהמערערים הנחיתו עליהם, באשר חלקם איבדו סכומים שחסכו משך תקופות חיים שלמות. ואם תוסיף לכך את הפגיעה הקשה בעובדי הבנק, ובאוצר המדינה, כי אז אין מנוס מן המסקנה כי עוצמת הנזק לו גרמו אתי, עופר ואביגדור – במעשים מתמשכים, חוזרים ונשנים, לאורך חמש שנים – היא כזו המצדיקה לבחון את מעשיהם באספקלריה של הצטברות עבירות. עד לנקודה זו, כמדומני שלא הייתה כל מחלוקת בין השופטים המלומדים של בית-משפט קמא.

13. שאלה נפרדת היא, האם בשל מחדלה של התביעה לציין בכתבי-האישום, תחת הכותרת "הוראות החיקוק המיוחסות לנאשם", את מספר ההפרות המיוחסות לאתי ועופר, יש להרשיעם בעבירה אחת בלבד. כב' השופט טימן סבר כי יש להשיב על כך

בחיוב, גם אם מסכת העובדות שפורטה בכתב האישום, ואשר הוכחה במהלך המשפט, עסקה בעבירות רבות. להשקפתי, מסקנה זו שגויה היא. אמת, ראוי להן, לרשויות התביעה, כי יקפידו הקפד היטב בניסוחם של כתבי-אישום, תוך שימת לב להכרעה אליה הן חותרות בסופו של ההליך המשפטי. על כן, ראוי כי כתב-האישום יפרט בגדרו, לצד כל הוראת חוק רלוונטית, את מספר ההרשעות שהתביעה מבקשת לייחס לנאשם, כפי שאכן נעשה במסגרתם של כתבי-אישום רבים. ודוק: במקרה הנוכחי לא היה צורך לייחס אישום נפרד לכל מעשה גניבה, אלא די היה בציון מספר העבירות המיוחסות לנאשם בסופו של כל אישום. ומקום בו כתב-האישום אינו עושה כן, התוצאה עלולה להיות כי הנאשם יורשע בעבירה אחת בלבד, שכן "משבחרה התביעה לצרף הפריטים לעבירה אחת בעלת מספר פריטים, מחויבת היא להתמיד בצרוף זה, ואינה יכולה לעבור באופן חופשי באותו עניין לחלופה של מספר עבירות כמספר הפריטים" (פרשת משולם, בפסקה 24). כך או כך, בחינה מהותית של כתבי-האישום שהוגשו נגד אתי, עופר ואביגדור, לא יכולה להותיר ספק כי התביעה ביקשה מלכתחילה לייחס להם שורה ארוכה של מעשי גניבה. כך נלמד הן מתיאור האישומים והן מהלשון בה נוקטים כתבי-האישום ("קשר לביצוע מעשי גניבה"). לכתבי-האישום אף צורפה רשימת נספחים בה מפורטים כל מעשי הגניבה ומועדי ביצועם, סכומי הגניבות, מספרם של השקים הבנקאיים, מספריהם של החשבונות מהם בוצעה הגניבה, מקורו של הכסף שנגנב, ופריטים נוספים המלמדים על כך כי התביעה לא התייחסה למעשיהם של המעורבים ככאלה המכוננים עבירת גניבה יחידה.

יתרה מכך – וכאן העיקר – עיון בפרוטוקול הדיונים והתרשמות מטענות ההגנה השונות שנשמעו במהלך המשפטים, מעלים כי עופר, אתי ואביגדור בעצמם התייחסו לאישומים שכוונו אליהם כאל שורה של עבירות גניבה רבות, ומכאן שבהרשעתם על דרך זו לא היה כדי לפגוע בהגנתם.

אם בחרתי להקדיש מספר מילים לדוקטרינות אלו, של עבירות מרובות פריטים, מחד, והצטברות עבירות, מנגד, היה זה מפאת החשיבות שעשויה להיות לה במקרים עתידיים. הבעתי את השקפתי בסוגיה זו, והיא כי גם את הרשעתו של עופר היה נכון לבסס על שורה של מעשי עבירה. דא עקא, המשיבה עצמה צמצמה את ערעורה לגזר הדין שהושת על עופר, ובנסיבות אלו לא אוכל לשנות מהמסקנות שנקבעו במסגרת הכרעת דינו.

ערעורה של אתי

טענות הערעור

14. בכתב ערעור ארוך, המשתרע על פני 83 עמודים, הביעו באי כוחה של אתי את השקפתם, לפיה יש להפחית בעונשה של מרשתם באופן משמעותי. לטענתם, אתי נכנעה לפיתוי ונסחפה למערכת מתמשכת של גניבות, לאחר שהופעלו עליה לחצים כבדים על-ידי עופר ובעלי חובו, ולנוכח כך שבמהלך שנות עבודתה בבנק התחוויר לה שלא נערך כל מעקב אחר כספי הלקוחות, וגם אין פיקוח אחר התנהלותם של עובדי הבנק.

באי כוחה של אתי סבורים עוד, כי מעשיה של אתי מוסברים גם לאור הרקע האישי שלה ונסיבות חייה. בהקשר זה נטען, כי בית-משפט קמא בחן את גרסת המערערת באופן חד-מימדי וצר, כאשר הוא רואה לנגד עיניו אך ורק את התוצאות הקשות שמעשיה של אתי גרמו, ומתעלם מהלחץ הרב שהופעל עליה בעת שביצעה את העבירות. הסנגורים שבו וציטטו את חוות הדעת הפסיכו-דיאגנוסטית שנערכה לאתי על-ידי פסיכולוגית קלינית (ד"ר נעמי כהן), אשר הוגשה לבית-משפט קמא כראיה מטעם ההגנה, ובה נאמרו, בין היתר, הדברים הבאים:

"אתי גדלה במשפחה פטריארכאלית מובהקת. האב – סוחר אמיד, ניהל את המשפחה ביד רמה. האם היתה תמיד דמות מוצנעת, נטולת השפעה, נעדרת נוכחות. הבן עופר היה נסיך בלתי מעורער בתוך הבית ... עופר היה הילד הנבחר. המשפחה העריצה אותו וסגדה לו ... מול הנוכחות המרשימה של עופר והכריזמה הרבה שלו, אתי היתה נערה אפורה, נטולת ברק, צייתנית מאוד. אף פעם לא מרדה ... [אתי] נטולת שיקול דעת ויכולת להביע את רצונותיה, מתוכנתת בתיכנות ראשוני הטבוע באישיותה לנאמנות טוטלית, לויתור ולציות מוחלט לקוד משפחתי מחייב. הקוד מחייב לכידות משפחתית בלתי מתפשרת, לכל עשייה נדרשת לטובת המשפחה או מי מחבריה" (עמ' 5-9 לנ/2).

הסנגורים המלומדים אינם טוענים כי מעשיה של אתי חוסים בצילה של הגנת הכורח. אולם, להשקפתם, נסיבות חייה של אתי – בהצטרפן למניפולציות הרגשיות שהפעיל עופר עליה לכל אורך תקופת המעילה – גרמו לכך שהיא פעלה בתנאים הדומים לכורח, ועניין זה היה צריך להביא להקלה בעונש שהושת עליה. נטען, כי המצגים שעופר הציג בפני אתי יצרו סיטואציה שבה היא נסחטה על-ידו והועמדה במצב בו לא נותרה לה ברירה אלא לבצע את המעילה. עופר, כך נטען, העמיד בעורמתו את אתי בפני בחירה בין שתי רעות: האחת – ביצועה של המעילה, במטרה להגן על חייו, והשנייה – פנייה למשטרה, דבר שהיה כרוך, מנקודת מבטה, בחשיפתו של עופר לנקמת אנשי השוק האפור. נטען, כי נסיבות אלה – על אף שלא שללו לחלוטין את

יכולת הבחירה של אתי – מפחיתות מרמת האשמה הרובצת על כתפיה בגין המעשים שהורשעה בהם. לשם המחשת טענה זו, הפנו אותנו באי כוחה של אתי לסעיף 300א(ב) לחוק העונשין, המאפשר להפחית בעונשו של מי שהורשע ברצח, כאשר המעשה "חרג במידה מועטה", לשון הסעיף, מהתנאים הנדרשים לשם תחולתו של סייג הכורח. להשקפת הסנגורים המלומדים, כלל דומה יש להחיל על כלל האיסורים הפליליים, ואין לצמצמו לדלת אמותיה של עבירת הרצח.

15. גם במסגרת הערעור שבה אתי וטוענת כי פרט לסכום של 70,000 ש"ח שגנבה ביום בו נעצרה – ונועדו למימון ייצוג משפטי – היא לא שלשלה לכיסה ולו פרוטה אחת מהסכומים האחרים נגנבו. נטען, כי בפני בית-משפט קמא לא הונחה כל ראיה פוזיטיבית לפיה השתמשה אתי בכספי הגניבה לצרכיה האישיים, ולפיכך לא ניתן היה להניח כי כך עשתה. מאידך, נטען, העונש החמור שנגזר לאתי משקף את עמדתו המוטעית של בית-משפט קמא, כאילו גם אתי נהנתה משלל המעילה. טענה דומה אך נפרדת לה טענו הסנגורים, היא כי בניגוד לאירועים רבים של עבירות גניבה לא פעלה אתי ממניע כספי-אישי, והיוזמה לביצועה של המעילה לא היתה על רקע רצון להפיק רווח כלכלי.

באי כוחה של אתי סבורים עוד, כי בית-משפט נתפס לטעות עת התייחס, כנסיבה מחמירה, לתחכום הרב שאפיין את מעשיה של אתי. להשקפתם, הסיבה לאי גילויים של המעשים משך תקופה כה ארוכה, לא הייתה מידת התחכום בו נקטה אתי, אלא המחדלים של הנהלת הבנק בפיקוח אלמנטארי על עובדיו. נטען, כי פעולותיה של אתי היו גלויות לעיני כל, אולם מבקרי הבנק ומנהליו לא עשו את שהוטל עליהם, דבר שאפשר לאתי להמשיך בפעולותיה באין מפריע. כן נטען, כי בנסיבות אלה – ותוך אנלוגיה לדיני הנזיקין – יש לראות במחדליו של הבנק כמעין "אשם תורם", שבעטיו ראוי להפחית באחריות שהוטלה על אתי בגין הנזק שמעשיה גרמו.

נתונים נוספים להם לא העניק בית-משפט קמא משקל – אליבא דגרסת בא-כוחה של אתי - הם שיתוף הפעולה שלה עם רשויות החקירה והחרטה שהביעה בעקבות המעשים שביצעה. נטען, כי לעניין זה חשיבות יתרה לאור העובדה כי ללא שיתוף הפעולה של אתי, ספק אם רשויות החקירה היו מצליחות לחשוף את מלוא היריעה אודות המעילה ויתר המעורבים בה. נטען, כי גם במהלך המשפט שיתפה אתי פעולה, אימצה את תוכן ההודעות שמסרה בחקירותיה, וחסכה זמן שיפוטי יקר. כן נטען, כי בית-משפט קמא לא התחשב במצבה המשפחתי של אתי, ולעובדה כי היא אם לשני ילדים קטינים.

לבסוף, באי כוחה של אתי עוררו מספר טענות לגבי מלאכת גזירת הדין. ראשית, נטען כי עונש של 17 שנות מאסר חורג מרף הענישה הנוהג בעבירות בהן אתי חטאה, ואינו עולה בקנה אחד עם עונשים שהוטלו על פקידי בנק שמעלו בתפקידם במסגרת פרשיות אחרות. שנית, נטען כי בית-משפט קמא נקט, לשם חישוב העונש, בשתי גישות שאינן משתלבות זו עם זו, והכוונה לקביעתם של עונש כולל ועונש מצטבר גם יחד.

באשר לגובה הקנס שהוטל על אתי – חמישה מיליון ש"ח – נטען כי הוא אינו מתחשב במצבה הכלכלי הקשה כבר עתה, ואשר יהיה קשה פי כמה לכשתשתחרר. קנס כזה, נטען, לא יאפשר לאתי לשוב לחיי שגרה גם לאחר שתסיים לשאת במאסרה. כן נטען, כי הדרישה לשלם את הקנס תוך חודש מיום שחרורה, אינה ריאלית.

דיון

16. מקובלת עלי טענת ההגנה, כי לשם הבנת התמונה המלאה בכל הנוגע לביצועם של מעשי המעילה, ובמטרה לשפוך אור על המניעים והדחפים שהנחו את אתי בפרשה זו, קיימת רלוונטיות גם לנתונים אודות נסיבות חייה והרקע האישי שלה. בהקשר זה לא יכול להיות ספק, כפי שהתגלה שוב ושוב במהלך הדיונים בבית-משפט קמא, כי במהלך חמש שנות המעילה העמיד עופר את אתי במצבים קשים, שתוצאתם הייתה בבחירתה לבצע עבירות חמורות, תוך שהיא חושפת את עצמה לסיכון גדול, בשל הרצון להגן על שלומו של אחיה מפני ידם הארוכה של נושיו. אני מקבל את העמדה כי הרקע האישי שלה ונסיבות חייה הביאו לכך שהמצבים שהציג עופר בפניה, אכן נחזו בעיניה להיות כאלה הנובעים מסכנה אמיתית המרחפת מעל ראשו. ולכל אלה יש להוסיף את הדינאמיקה המשפחתית הקשה והמורכבת שבצילה גדלה אתי וחונכה, ושבעטיה האפשרות להמרות את פיו של עופר הייתה כרוכה בקושי רב. וכך תוארו הדברים מפיה של אתי:

"כל הזמן לנגד עיני ראיתי רק את הסכנה שהוא היה נמצא בה, שחשבתי שהוא היה נמצא בה, את הפחד שלו בעיניים, את הייאוש שלו, את זה שהוא כבר היה גמור. זה מה שהנחה אותי, לצערי הרב, לעשות את מה שעשיתי" (עמ' 10 לפרוטוקול הדיון מיום 7.1.03).

17. כן מקובלת עלי התפיסה כי מקום בו מבצע העבירה פועל בתנאים שאינם מקימים סייג לאחריותו הפלילית (ועל כן הוא אינו זוכה להגנה מפני נשיאה באחריות הפלילית), אולם מתברר כי התנהגותו חרגה במידה מועטה בלבד מההתנהגות הנדרשת

לשם כינונו של אותו סייג, כי אז יהיה ראוי להתחשב בנתון זה כנסיבה מקלה לעניין העונש. זו אף הייתה הגישה שהקבלה על דעתם של חברי הוועדה לבחינת דרכי ההבניה של שיקול-הדעת השיפוטי בגזירת הדין (אוקטובר 1997), שכתבו, בסעיף 6(ג) לדו"ח:

התאמת העונש ההולם הנסיבות המקלות את העבירה שבוצעה, כשאלה אינן נמנות עם יסודותיה, הן:

(1) העבירה בוצעה במצב שבו מעשהו של הנאשם חרג במידה מועטה, בנסיבות הענין, מתחום הסבירות הנדרש לפי סעיף 34טז לחוק העונשין לשם תחולת הסייג של הגנה עצמית, צורך או כורח.

...

(ראו בהקשר זה גם את ע"פ 962/85 צמח נ' מדינת ישראל פ"ד מא(3) 17, 22; וכן את עמדתם של ב' סנג'רו בספרו הגנה עצמית במשפט הפלילי (תש"ס-2000), 437, ור' קנאי, במאמרה הנחיות לקביעת גזר-דין בפסיקת בית-המשפט העליון, משפטים כ"ד (תשנ"ד) 97, 117).

בגישה עקרונית זו טמון היגיון. כלל בסיסי בתורת הענישה הוא כי העונש שנגזר למי שחטא בביצועה של עבירה, צריך לבטא את מידת האשמה המוסרית שדבקה בו נוכח מעשיו. טול לעצמך תרחיש שבו, במהלך סכסוך, נוטל א' את חייו של ב', תוך שהוא צופה את התממשותה של תוצאה זו. במקרה אחר פורץ סכסוך דומה, אולם אז מעשיו של א' באים כדי להדוף את תקיפתו הפתאומית בידי ב'. במקרה אחרון זה נמצא כי הכוח שהופעל על-ידי א' חרג ממה שהיה דרוש באופן סביר על מנת להדוף את התקיפה, ועל כן הוא אינו זוכה להגנה עצמית. בשני התרחישים א' יורשע בביצועה של עבירה ההריגה. אולם לא יכול ספק, כי מידת האשמה הרובצת על כתפיו של א' בתרחיש הראשון גדולה מזו שרובצת לחובתו בתרחיש השני, ולעניין זה יהיה נכון לייחס חשיבות במסגרת שיקולי הענישה.

יחד עם זאת, ראוי לסייג את שנאמר עד כה ולהדגיש כי לא כל טענה כאמור, בדבר דמיון כלשהו בין מעשיו של המבצע לתנאיו של סייג לאחריות הפלילית, תהא כזו שתצדיק הקלה בעונש. מן הראוי לייחד הקלה זו למקרים גבוליים, בהם המבצע ניצב על סיפה של ההגנה, וככל שהפער שבין ההתנהגות ליסודותיה של ההגנה גדולים

– כך תקטן הנטייה להתחשב בנאשם במסגרת גזר-הדין שיושת עליו (ראו בהקשר זה את ע"פ 3596/93 אבו סרור נ' מדינת ישראל, לא פורסם, מיום 28.5.98, בפסקה 13).

משקיבלתי את טענותיהם העקרוניות הנ"ל של הסנגורים המלומדים – ומאחר ונטען כי הנסיבות שבהן פעלה אתי הן כאלו ה"דומות לכורח" – אפנה עתה לומר מילים אחדות אודות מהותה של הגנת הכורח, כדי שנוכל לראות אם במקרה הנוכחי היו אלו נסיבות דומות לרכיביה של הגנה זו.

18. הגנת הכורח נועדה לפטור מאחריות אדם שנקלע למצוקה, בה, בשל איום ממשי שהופנה אליו על-ידי צד שלישי הדורש ממנו לבצע מעשה, הוא נאלץ לבחור בין שתי רעות: האחת, כניעה לאיום תוך כדי ביצוע עבירה פלילית, והאחרת, סירוב לבצע את העבירה תוך כדי כך שהוא חושף את עצמו לסכנה כי האיום – שכוון נגדו או נגד זולתו – ימומש. וכך מורה לנו סעיף 34 לחוק העונשין:

כורח

לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שנצטווה לעשותו תוך איום שנשקפה ממנו סכנה מוחשית של פגיעה חמורה בחייו, בחירותו, בגופו או ברכושו, שלו או של זולתו, ושאנוס היה לעשותו עקב כך.

ולשם השלמת התמונה אביא כאן גם את הוראת סעיף 34טז לחוק העונשין:

חריגה מן הסביר

הוראות סעיפים 34, 34א ו-34ב לא יחולו כאשר המעשה לא היה סביר בנסיבות הענין לשם מניעת הפגיעה.

הגנת הכורח כוללת בתוכה שלושה יסודות. ראשית, על הטוען להגנה להראות כי הוא היה נתון תחת איום, ועליו להראות כי לא היה זה איום סתמי או איום כללי, אלא איום מוחשי, שנשקפה ממנו סכנה ממשית וקונקרטית לפגיעה חמורה בחיים, בחירות בגוף או ברכוש, של המאויים או זולתו. ועוד, יסוד נוסף בגדרי ההגנה הוא כי האיום הביא לכך שהטוען להגנה היה אנוס היה לבצע את העבירה, והכוונה לכך שבשל האיום נקלע המבצע לדילמה בה הוא נאלץ לבחור בין כניעה לאיום – תוך כדי ביצוע עבירה פלילית – לבין התמודדות עם המאיים והסתכנות במימושו של האיום. כאן המקום להדגיש, כי דרישת ה"אונס" אינה מבוססת על תפיסה לפיה האיום שלל ממבצע העבירה את כושר הבחירה. לכאורה, גם בנסיבות של כורח נותרת בידי המבצע האפשרות לבחור בין ביצוע העבירה ובין הימנעות ממנה, אלא שהמחוקק הכיר ביצר

ההישרדות של האדם, המניע אותו לנסות להיחלץ מסכנות הניצבות בדרכו ועלולות לפגוע בו, גם כאשר הדבר כרוך בביצועם של מעשים אסורים (ראו ש"ז פלר יסודות בדיני עונשין (תשמ"ז-1987, כרך ב'), 373-374). במובן זה, כאשר המבצע לא היה אנוס להיכנע לאיום, כי אז ביצועה של העבירה לא היה נחוץ כדי להימנע מהסכנה. הדרישה השלישית, הקבועה בסעיף 34טז לחוק העונשין, משמיעה אותנו כי הגנת הכורח מיועדת לאותם מקרים שבהם ביצוע העבירה הייתה בבחינת דרך סבירה, בנסיבות העניין, להתמודדות עם האיום. על כן נקבע כי "במקום שנותרת בפני המאויים הדרך להסתלק, להזעיק עזרה ולבקש את הגנת המשטרה – עשית המעשה נושא האיום תיראה כ"בלתי סבירה" למניעת מימושו של האיום, שהרי היה בידי המאויים למנוע את מימושו בדרך אחרת, ואדם סביר היה בוחר בדרך זו" (ע"פ 2130/95 בשיר נ' מדינת ישראל, פ"ד נא(3) 456, 467).

במצב הנורמטיבי שקדם לתיקון 39 של חוק העונשין, כללה הגנת הכורח רכיב נוסף, של מיידיות הסכנה המרחפת מעל לראשו של המבצע. על-פי רכיב זה הגנת הכורח הוגבלה למצבים שבהם סירובו של המבצע להיכנע למאיים, היה מוביל להוצאתו של האיום אל הפועל באופן מידי, וללא כל שהות. דא עקא, שהשמטתה של דרישת המיידיות מלשון החוק לא הובילה לביטולה באופן מוחלט (ראו ע"פ 2130/95 הנ"ל, בעמ' 468; ע"פ 3596/93 הנ"ל, בפסקה 8 לפסק-הדין).

במסקנה זו טמון הגיון. כאשר סכנת מימושו של האיום אינה מיידית, עשוי הדבר להותיר בידי המבצע פתחי מילוט נוספים מלבד כניעה לאיום המרחף מעל לראשו, ובראש ובראשונה, להעניק בידו הזדמנות לבקש עזרה משלטונות החוק. וכאשר המבצע אינו נוהג כך, כי אז עשוי הדבר לשמש כאינדיקציה לכך שהוא לא היה אנוס לבצע את מעשיו, ואף כי התנהגותו לא עמדה בתנאיה של דרישת הסבירות. מסקנה זו ראויה גם לאור המסר שהיא נושאת לפרטים בחברה, ומתוך רצון לעודד את הפרטים לפנות לרשויות בבקשת עזרה תחת כניעה לאיומים, כל עוד ניתן לעשות כן. על הקשר שבין חומרת האיום לבין דרישת המיידיות עמד פרופ' פלר:

"חומרת הסכנה מתקשרת קשר הדוק עם עיתויה, מבחינת מומנט ההפעלה של האיום עצמו וסיכויי מימושה בזמן. סכנת המימוש, כשהיא שלובה עם האיום עצמו, צריכה להיות מיידית; המאיים אינו משאיר למאויים שהות להרהר בעניין, ובעיקר אינו מאפשר לו בחירה בכל דרך אחרת מזו שבין קבלת הסכנה של הגשמת האיום לבין ציות לדרישת המאיים כתמורה להסרת האיום" (פלר בספרו הנ"ל, בעמ' 381).

העולה מהאמור הוא אפוא, כי דרישת המיידיות אינה מהווה עוד תנאי שאין בלתו לשם כינונה של הגנת הכורח. יחד עם זאת, מקום בו נמצא כי האיום שהושת על מבצע העבירה לא היה מידי, עשוי הדבר לשמש כאינדיקציה לחובתו באופן שיביא – במקרים המתאימים לכך – לשלילתה של ההגנה.

19. לאור הדברים שנאמרו עד כה, מתחזור המרחק הרב – רב עד למאוד – שבין מעשיה של אתי לבין סוג ההתנהגות שנועדה לחסות בצילה של הגנת הכורח. במהלך המשפט אמנם התברר כי מה שנחזה להיות כ"איומים" שהושתו על עופר לא היו איומים כלל, כי אם מצגי שווא שעופר הציג בפני אתי. אולם בעניין זה כשלעצמו, יובהר, לא היה כדי למנוע מאתי את הגנת הכורח, שהרי היא סברה באמת ובתמים כי עופר נתון לאיומים מצד נוסיו. יחד עם זאת, הגנת הכורח נועדה להעניק פטור אישי למי שהיה נתון לאיומים באופן ישיר, בין אם האיומים כווננו להביא לפגיעה בו ובין אם כווננו להביא לפגיעה בזולתו. במקרה שלפנינו האיומים לא הופנו כלל לאתי, אלא כווננו, כביכול, לעופר. לא לנסיבות כאלה נועדה ההגנה.

זאת ועוד, גם אם נתבונן באותן מניפולציות רגשיות שביצע עופר כלפי אתי כמסכת של איומים שכוונה כלפיה, כאשר עופר הוא כביכול המאיים ואתי היא המאוימת, גם אז לא ניתן להקיש מהסיטואציה שבגדרה פעלה אתי לבין נסיבות של כורח. אבהיר את דבריי. כזכור, ראשית ביצועם של מעשי המעילה לא באה כלל על רקע דרישה קונקרטית מצד עופר. היה זה מפיה של אתי שבית-משפט קמא למד כי מעשי הגניבה הראשונים התבצעו ביוזמתה האישית, ועל-פי דרך פעולה אותה הגתה. מעורבותו של עופר באה רק לאחר מספר מעשי גניבה, ולאחר שהבין מהו מקור הכספים שהגיעו לידיו. לא למצבים אלה נועדה הגנת הכורח. ועוד, מעשיה של אתי, שהתמשכו על פני תקופה ארוכה של חמש שנים – מבלי שהיא טרחה לפנות לעזרת המשטרה, על אף ההזדמנויות הרבות שהיו בידה לעשות כן – אינה מהווה התנהגות סבירה בנסיבות העניין. ולבסוף, הסכנה שארבה לחייו של עופר – גם מנקודת מבטה של אתי – לא הייתה סכנה מיידית, וגם בשל כך לא ניתן להשוות בין המצוקה בה היא הייתה שרויה, לבין זו המזכה את בעליה בהגנת הכורח. עינינו הרואות, מעשיה של אתי אינם דומים כלל למצב של כורח, ונראה כי זו היתה הסיבה לכך שבמהלך המשפט היא אף לא טענה כי יש לפטור אותה מאחריות בשל כך.

20. חרף דחייתה של טענה זו – בדבר הדמיון הנטען בין נסיבותיה של אתי לנסיבות של כורח – הנני סבור כי בין יתר שיקולי הענישה ראוי להביא בחשבון, כפי שעושות

הערכאות בכל מקרה אחר, גם את הרקע האישי של מבצע העבירה ונסיבות חייו. ואכן, במקרה הנוכחי נחשף בית-משפט קמא למצוקה הקשה אליה נקלעה אתי, אולם הוא סבר כי שיקול זה מתגמד נוכח חומרתן המופלגת של העבירות, והנזקים האדירים שנגרמו בעטיין (ראו עמ' 19 לגזר-הדין).

21. באשר לטענה לפיה אתי לא שלשלה לכיסה אף פרוטה משלל הכספים שנגנבו. טענה זו היא טענה עובדתית, שנדחתה על-ידי בית-משפט קמא במסגרת הכרעת-הדין. אמנם, נמצא כי רובם המכריע של הסכומים שנגנבו אכן הועברו לידי עופר ונושיו, ולא שימשו לצרכיה של אתי. אולם נמצא גם – והכוונה למעשי הגניבה שפורטו במסגרת האישומים השני, השלישי והחמישי – כי חלק מהכספים נותרו בידיה של אתי ושימשו אותה למטרות שונות. כידוע, ערכאת הערעור אינה נוהגת להתערב בממצאים של עובדה שנקבעו בידי הערכאה הדיונית, לה היתרון במישור ההתרשמות מהעדים שהופיעו בפניה. במקרה הנוכחי לא נמצאה לי עילה לסטות מהלכה זו.

באי-כוחה של אתי העלו טענה נוספת בהקשר זה. להשקפתם, התביעה הייתה צריכה להוכיח באופן פוזיטיבי כי אתי השתמשה בחלק מהסכומים שנגנבו לצרכיה האישיים, ומשלא עשתה כן, היה נכון להניח לטובתה כי גם סכומים אלה הועברו לידיה של עופר. טענה זו לא אוכל לקבל. כזכור, אתי הודתה בביצועם של מעשי הגניבה, אולם הוסיפה וטענה כי הכספים שנגנבו הועברו כולם לרשותו של עופר, בעוד שהיא לא עשתה בהם כל שימוש. טענה זו היא טענת הגנה במהותה, ומשכך, הנטל להוכיחה רובץ על שכמה של אתי ולא על שכמה של התביעה. אחת הדרכים האפשריות להוכיח את הגרסה כי כספי הגניבה נמסרו לעופר, הייתה לזמנו כעד הגנה. ואכן, עופר זומן להעיד במשפטה של אתי, אולם בסופו של דבר – ולמרות שהביע את הסכמתו לעשות כן – הכריזה ההגנה כי היא מוותרת על העדתו (ראו עמ' 80 לפרוטוקול הדיון מיום 14.1.03).

22. מסקנה עובדתית נוספת אותה ביקשו הסנגורים להפריך, היא זו שייחסה למעשיה של אתי תחכום רב. מסקנה זו מעוגנת היטב בחומר הראיות שהונח בפני בית-המשפט המחוזי, ואף נובעת מדבריה של אתי עצמה, ולא מצאתי כי הוכחה עילה לשנות ממנה. יתרה מכך, תחכום כזה של מעשי גניבה מתמשכים, הוא ללא ספק נסיבה רלוונטית לעניין העונש (השוו: ע"פ 6350,6391/93 גולדין נ' מדינת ישראל פ"ד מט(4) 1, 59; ע"פ 52/87 עדי נ' מדינת ישראל, לא פורסם, מיום 26.11.87, בפסקה 5), וגם בהקשר זה לא מצאתי כל פגם בגזר-דינה של אתי. כזכור, בידי הסנגורים המלומדים הייתה השערה חלופית לכך שמעשי הגניבה לא התגלו במשך חמש שנים תמימות.

להשקפתם, תוצאה זו לא נובעת מתחכום יתר שאפיין את מעשיה של אתי, אלא נגרם עקב רשלנותן של הנהלת הבנק והמדינה בקיומו של פיקוח יעיל. ואכן, בית משפט קמא תהה – הן בעניינה של אתי (ראו עמ' 35-36 לגזר-דינה) והן בענייניו של עופר (עמ' 133-134 להכרעת-דינו) – אם גופים אלה נקטו באמצעי הזהירות בהם חייבים כדי למנוע את התרחשותן של פרשות כגון זו הנוכחית. בהקשר למחדלים נטענים אלה עותרים הסנגורים לעשות שימוש בדוקטרינת האשם התורם, באופן שיביא להקלה בעונשה של אתי.

במתכונתה הרגילה נועדה דוקטרינת האשם התורם – המעוגנת בסעיף 68 לפקודת הנזיקין – להביא להפחתה בשיעור הפיצויים הנפסקים לחובתו של מזיק, שעה שנמצא כי הניזוק תרם בהתנהגותו להיווצרות הנזק. לשם יישומה של הוראה זו, נקבע, יש לבחון אם נהג הניזוק "כאדם אחראי ותוך זהירות סבירה (מבחן האדם הסביר), ואם נמצא שלשאלה זו יש להשיב בשלילה, כי אז תחולק האחריות לפגיעה על-פי מבחן האשמה המוסרית, דהיינו הצבת מעשי הרשלנות של המזיק והניזוק זה מול זה כדי להשוות ולהעריך את מידתם ומשקלם של מעשיו ומחדליו של כל צד" (ע"א 7130/01 סולל בונה נ' תנעמי פ"ד נח(1) 1, 21). משכך, דוקטרינה זו מתמרצת את הפרטים בחברה לנקוט באמצעי זהירות שיביאו למניעתם של נזקים, מקום בו הם יכולים לעשות כן, ועל כן היא מוצדקת במונחים של יעילות כלכלית.

השאלה אם ראוי לעשות שימוש בדוקטרינה זו גם במסגרתו של המשפט הפלילי, ואם כן – באיזה סוג של עבירות – היא שאלה נכבדה המעוררת לא מעט קשיים, ולא רק קשיים טכניים אלא גם – ובעיקר – קשיים עיוניים, הנובעים מההבדלים בין שני ענפים אלה של המשפט (לדעה התומכת באימוצה של הדוקטרינה אל חיק המשפט הפלילי ראו את מאמרו של א' הראל "יעילות וצדק במשפט הפלילי" משפטים כב (תשנ"ג) 499, 510 וכן A. Harel, *Efficiency and Fairness in Criminal Law: The Case for a Criminal Law Principle of Comparative Fault*, 82 Cal L. Rev. (1994) 1181).

כך או כך, איני סבור כי המקרה הנוכחי מחייב להכריע בשאלה זו, שכן להשקפתי אתי אינה יכולה להיכנות מטענה של "אשם תורם", אף אם יימצא כי הגופים שהיו אמונים על הפיקוח התרשלו במילוי תפקידם. ראשית, טענה בדבר מחדלים של הגופים האמונים על הפיקוח בבנק אינה שוללת את האפשרות כי בנוסף לרשלנות זו פעלה אתי בתחכום רב, במטרה להסוות את מעשיה. שני תרחישים אלה יכולים לדור זה לצד זה ולספק יחד מענה לשאלה כיצד חלף זמן כה רב עד לגילויה של הפרשה.

שנית, הדוקטרינה של "אשם תורם" עוסקת במערכת היחסים שבין מזיק לניזוק, בעוד שבמשפט הפלילי קרבן העבירה אינו זוכה למעמד פורמאלי במסגרת הליך ההעמדה לדין, וגם עניין זה עלול לעורר קשיים. כך, הניזוקים שנפגעו כתוצאה ממעשי הגניבה שביצעה אתי הם גם – ואולי בעיקר – לקוחותיו של הבנק, ולאלה האחרונים לא היה כל אשם תורם. אמת, ככל שגופי הפיקוח והבקרה אכן חטאו במחדלים, הרי שמי שנפגעו ממחדלים אלה היו אותם לקוחות ולא אתי. האם יעלה על הדעת כי עברייני שביצע רצף של עבירות לאורך זמן, ישמע בטענה כי יש להפחית בעונשו רק מאחר שהגופים האמונים על אכיפת החוק לא מנעו בעדו מלהמשיך ולבצע את העבירות בהן חטא?

לבסוף, אעיר, אם אכן היו מחדלים בכל הנוגע לפיקוח על התנהלותם של עובדי הבנק למסחר – ולאור מימדיה האדירים של פרשה זו, אפשר שכך קרה – יש לקוות כי ימוצה הדין עם האחראים למחדלים אלה, ויפקו הלקחים המתאימים כדי שמקרים מסוג זה לא יישנו.

23. מעשי המעילה שביצעה אתי הם מהחמורים – אם לא החמורים ביותר – שהגיעו לפתחן של הערכאות. במשך תקופה ארוכה רוקנה אתי את חשבונותיהם של לקוחות רבים, תוך כדי שהיא פועלת בחשבונותיהם ללא רשות, ומנצלת לשם כך את המעמד הבכיר והאמון לו זכתה בבנק. סכומי הגניבה האסטרונומיים הוצאו למטרות בלתי חוקיות של מימון הימורים וכיסוי חובות בשוק האפור. בסופו של דבר הובילו המעשים לקריסתו של בנק בישראל; הם הותירו משפחות שלמות, של לקוחות הבנק, בחרדה קשה אודות עתידם, לאחר שגילו לתדהמתם כי כל חסכונותיהם אבדו; הם הותירו את עובדי הבנק ללא מקור פרנסה, ולא יהיה זה מופרך להניח כי חלקם יתקשו למצוא מקום עבודה חלופי. בנסיבות אלו העונש שהושת על אתי אינו חמור כלל וכלל, ואין כל סיבה לשנות ממנו. בקביעה זו לא התעלמתי מנסיבותיה הקשות של אתי שייחסתי להן את מלוא המשקל, ובכלל זה, היותה אם לשני בנים צעירים בשנים, בני 8 ו-13, אשר לא יזכו לגדול ולהתפתח בחיק אמם הטבעית, על המשמעות הקשה הנובעת מכך. ברם, תוצאה קשה וטרגית זו נדחית מפני האינטרס הציבורי המחייב להבהיר לכל עובד של תאגיד בנקאי, כי אם יתפתה לשלוח את ידו בכספים לא לו – הוא ישלם על כך מחיר יקר הכרוך באבדן החירות לתקופה ממושכת.

24. גם בעניין הקנס שהושת על אתי לא ראיתי לנכון להתערב. בסוג העבירות בהן עוסקת פרשה זו, הטלתו של קנס היא עניין המתבקש מאליו. בהתחשב בסדר הגודל של מעשי הגניבה – 254 מיליון ש"ח – קנס של חמישה מיליון ש"ח אינו מופרז לחומרה,

גם בנסיבות שבהן חלקו הארי של שלל הגניבה לא נותר בידיה של אתי. יתרה מכך, ראוי הוא כי גם לאחר שתשתחרר ממאסרה, תשא אתי ולו בחלק זעיר מהנזקים להם גרמה במעשיה.

25. עיינתי בגזר-הדין של אתי. אכן, בשני מקומות המונחים "עונש מצטבר" ו"עונש כולל" משמשים בו בערבוביה. יחד עם זאת, למקרא גזר-הדין כולו, אין ספק כי גזירת הדין נעשתה על-ידי קביעת עונש כולל בלבד, בגין סל העבירות בהן הורשעה. אילו היה בית-משפט קמא מוסיף וגוזר לאתי עונש מצטבר בגין כל עבירה ועבירה – ניתן לשער כי העונש שהיה מושת עליה היה חמור במידה ניכרת.

לאור כל האמור לעיל, ואם דעתי תשמע, הייתי דוחה את ערעורה של אתי.

הערעורים בעניינו של עופר

טענות הצדדים

26. עופר סבור כי העונש שהושת עליו לוקה בחומרה יתרה, במיוחד נוכח העובדה כי הוא הורשע, כזכור, בעבירת גניבה אחת בלבד. להשקפתו, בית-משפט קמא טווה בגזר-הדין קונסטרוקציה משפטית מיוחדת, שבבסיסה מטרה אחת – להביא בכל מחיר להחמרה בעונשו. נטען, כי השתתן של תקופות מאסר מצטברות, בגין כל אחת מהעבירות בהן הורשע, שימשה בידי בית-המשפט ככלי להחמרה מלאכותית בעונש, באופן שסותר עקרונות יסוד בתורת הענישה. בהקשר זה נטען עוד, כי העבירה העיקרית שבה הורשע עופר היא עבירת הגניבה, בגינה קבע המחוקק עונש מקסימאלי של שלוש שנות מאסר. עבירות נוספות שעופר הורשע בהן – עבירות של זיוף, קבלת דבר במרמה ועשיית שימוש במסמך מזויף – הן, להשקפת בא כוחו, בבחינת תוצרי לוואי שוליים לעבירת הגניבה. בנסיבות אלו, נטען, אין להטיל ענישה מצטברת.

כזכור, הורשע עופר, בין היתר, בעבירות של זיוף מסמך ושימוש במסמך מזויף. באשר לשתי עבירות אלה נטען כי מטרת המחוקק הייתה להשוות בין דינו של מזויף המסמך לדינו של זה העושה בו שימוש, אולם המחוקק לא התכוון לאפשר מצב שבו מי שביצע הן את פעולת הזיוף והן את פעולת השימוש במסמך המזויף ייענש פעמיים בגין מעשיו.

במהלך הדיון שנערך בפנינו טען בא כוחו של עופר, על-פה, כי בית-משפט קמא שגה עת קבע, כנסיבה מחמירה, כי עופר לא היה נתון לאיומים. נטען, כי המצגים

שעופר הציג בפני אתי היו אמיתיים, וכי לכל אורך התקופה נסחט עופר בידי נושיו, דבר שאף הוביל לכך שבתקופה הראשונה למעצרו הוא הושם בבידוד.

בא כוחו של עופר הדגיש את התמכרותו של שולחו להימורים. נטען, כי התמכרות זו הניעה את עופר לחפש אחר מקורות כספיים, משל היה נרקומן התר אחר מנת סם. בנסיבות אלה, נטען, יש לראות בעופר כמי שנשלט על-ידי מחלתו ולא כמי שפעל באופן מחושב, בקור רוח או בתחכום. בהקשר זה הועלתה טענה דומה לזו שהועלתה במסגרת ערעורה של אתי, והכוונה לכך שמעשיו של עופר נעשו ממניע הדומה לנסיבות שהיו מקימות סייג לאחריותו הפלילית, דבר שהיה צריך להביא להקלה בעונש.

לבסוף, בעניין הקנס שהוטל על עופר, נאמר כי רכיב זה של העונש שימש כדרך מלאכותית להאריך את תקופת המאסר שהושתה עליו. נטען, כי כספי הגניבה הוזרמו לשוק האפור לצורך מימון הימוריו של עופר, ולא נותרו בידיו. בנסיבות אלו, ולאור חובות אדירים נוספים של עופר לגורמים שונים, הוא לא יוכל לשלם במועד הנקוב בגזר-הדין – 90 יום מיום שחרורו ממאסר – את הקנס שהוטל עליו, דבר שיוביל באופן מיידי להארכת מאסרו בשלוש שנים נוספות.

כן מבקש המערער, ובהסכמת המדינה, לנכות מתקופת מאסרו תקופה של חודש ימים בהם שהה במעצר ברומניה.

27. המדינה, בערעור שכנגד, סבורה כי יש להחמיר בעונשו של עופר. להשקפתה, העונש שנגזר לו אינו הולם את חומרתן החריגה של העבירות שבביצוען הורשע, חומרה הבאה לידי ביטוי בסכומים האדירים שנגנבו; הנזקים הכבדים שנגרמו כתוצאה מהעבירות; תחכומם של המעשים והתעוזה הכרוכה בביצועם; השחיתות המוסרית בה לקה עופר, והעובדה כי לא הביע חרטה. נטען, כי העונש המצטבר המרבי שניתן היה להשית על עופר בגין העבירות בהן הורשע, עומד על מאסר למשך 25 שנים, וכי לאור נסיבותיו החמורות של המקרה הנוכחי המאסר שהושת עליו – למשך 15 שנה – הינו קל באופן שלא ניתן להשלים עימו.

לבסוף, נטען, כי בית-משפט קמא שגה כאשר השית על עופר עונש בגין עבירת גניבה אחת, בעוד שבפועל, הוא ביצע מאות רבות של מעשי גניבה. דא עקא, כזכור, חזרה בה המדינה מטענותיה לעניין הכרעת-הדין, אשר במרכזן ניצבה הטענה לפיה היה ראוי להרשיע את עופר ברצף של מעשי גניבה רבים. בנסיבות כאלה, נשמט הבסיס

מתחת לפני הטענה הנוכחית, לפיה העונש שהושת עליו היה צריך להביא בחשבון ריבוי זה של המעשים.

11

28. בפתח הדברים אומר, כי טענתו של עופר, כאילו המצגים שהציג בפני אתי לא היו מצגי-שווא, אלא כאלה שנבעו מאיומים וסחיתות ממש – דינה להידחות מכל וכל. אכן, סביר מאוד להניח כי מי שלווה באופן קבוע כספים, בסכומים גבוהים ביותר, מאנשי השוק האפור, ונוהג לעסוק בפעילות של הימורים, ייתקל באיתותי אזהרה ואף באיומים שנושיו משגרים אליו. אולם, מכאן ועד להתנהלותו של עופר בפני אתי הדרך ארוכה. בפני בית-משפט קמא הוכח, כי עופר לא היה שרוי במצוקה לה טען בפני אתי, אלא ניהל אורח חיים ראוותני ופזרני. בית-המשפט התרשם מאופיו של עופר, כמי שאינו בוחל באמצעים, ואף את אתי, אחותו האוהבת, הוא הפך אובייקט להשגת מטרותיו החומרניות, תוך שהוא יודע ומנצל את העובדה כי היא תהא מוכנה לסכן את עצמה עבורו. מסקנות מסוג זה, הנוגעות לאופיו המושחת של מבצע העבירה, ראוי שישמשו כנסיבה מחמירה לעניין העונש. מעבר לנדרש אצין, כי הטענה כאילו עופר אכן היה נתון לאיומים מצד נושיו, הינה טענה חדשה, שבאה לאוויר העולם רק במהלך הערעור. עיון בפרוטוקול הדיון בבית-משפט קמא מעלה כי עופר הכחיש בעדותו את גרסתה של אתי אודות המצגים שהציג לה, ואשר עסקו ב"סכנה" שכביכול ריחפה מעל ראשו, וגם עקב כך יש לדחות את הניסיון לשנות עתה, בשלב הערעור, את מסקנותיו המבוססות-היטב של בית-משפט קמא.

עניין זה מוביל למסקנה נוספת, בדבר תפקידו המרכזי של עופר במעילת-הענק. אמנם, עופר לא נטל חלק פיסי במעשי הגניבה או בפריצה לחשבונותיהם של לקוחות הבנק, אולם בנסיבותיו המיוחדות של מקרה זה אין לנתון זה כל משמעות. עופר היה המניע, המשדל, הנהנה הכמעט יחיד ובעל האינטרס הבלעדי בביצועם של המעשים. הוא אכן לא נטל את הכספים בדרכים המתוחכמות בהן פעלה אתי, אולם התנהגותו לכל אורך הפרשה התאפיינה בעורמה, ניצול, גזילה ורדיפת בצע. ואם תאמרו כי אתי הייתה זו שהציתה את האש, באשר מעשי הגניבה הראשונים נערכו ביוזמתה, אשיב כי בהתנהגותו היה עופר זה ששפך על המדורה דלק וחומרי בעירה אחרים, במטרה למנוע את דעיכתה. ואם תוסיפו לכך את העובדה כי מרבית הכספים נגנבו לאור דרישותיו והנחיותיו של עופר, וכי מיד לאחר נטילתם הוא ביצע מעשי זיוף במטרה להביא לפדיונם של השיקים, כי אז אין מנוס אלא לקבוע, באופן חד וברור, כי עופר שימש כציר המרכזי שסביבו סבה פרשת המעילה כולה.

29. אפנה עתה לדון בהשגותיו של עופר בדבר האפשרות לקבוע בעניינו עונשים מצטברים, אולם בטרם אעשה כן אקדים ואומר מילים אחדות אודות הדרך בה הלך בית-משפט קמא עת גזר את דינו של עופר.

לאחר שהדגיש את חומרתן הרבה של העבירות, ומבלי להסתיר את כוונתו להחמיר בעונש, בחר בית-משפט קמא בשתי דרכים לגזירת-העונש: האחת – הטלת העונש המקסימאלי הנקוב בצידן של העבירות בהן הורשע עופר, והשנייה – צירוף העונשים שהוטלו עליו, כך שיהא עליו לשאת בהם באופן מצטבר. נקבע, כי במקרה הנוכחי ניתן להטיל על עופר עונשים מצטברים בגין העבירות של גניבה, קבלת דבר במרמה, זיוף מסמך, עשיית שימוש במסמך מזויף ועשיית פעולה ברכוש אסור שכן יסודותיהן של עבירות אלה אינם חופפים זה לזה, והערכים המוגנים הניצבים בבסיסם, שונים. מאידך, נקבע, לא ניתן להטיל על עופר עונש מצטבר בגין הרשעתו בעבירה של קשירת קשר (לביצוע גניבה) (ראו עמ' 30 לגזר-הדין).

תוצאה זו אליה הגיע בית-משפט קמא מעוררת שאלות-משנה אחדות, ואדון בהן כסדרן. ראשית, יש לבחון האם במקרה הנוכחי ניתן היה להשית על עופר מספר עונשים, כמספר העבירות בהן הורשע, או שמא מצווה עלינו המחוקק להסתפק במקרים כגון דא בעונש יחיד. אם נעדיף את האפשרות הראשונה, נפנה לבחון מהו העונש ההולם את מידותיו של עופר בגין כל אחת מהעבירות בהן הורשע. לבסוף, לאחר שנסיר מעל דרכנו שתי משוכות אלו, נפנה לבחון אם היחס הראוי בין העונשים שהוטלו הוא – כקביעתו של בית-משפט קמא – יחס של הצטברות עבירות, או שמא יש להורות על נשיאתם של העונשים באופן חופף.

30. סעיף 186 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982, שכותרתו – הרשעה בעבירות אחדות – קובע כי בית משפט רשאי להרשיע נאשם "בשל כל אחת מן העבירות שאשמתו בהן נתגלתה", אולם, בבואו לגזור את דינו, "לא יענישנו יותר מפעם אחת בשל אותו מעשה". עקרון זה, כפי שמציין בא כוחו של עופר, הוא ביטוי לרעיון הכללי של מניעת כפל-דין, רעיון אשר הרציונל הניצב בבסיסו הוא כי ענישה כפולה בגין מעשה יחיד אינה הוגנת, ומהווה ניצול לרעה של הסמכות להעמיד לדין ולהטיל עונשים על מי שהפרו את איסורי החוק. השאלה מהי משמעותה של התיבה "אותו מעשה" שבגינו אסר המחוקק להעניש פעמיים – נדונה בבית-משפט זה פעמים רבות. עיקר הקושי בקביעת תוכנה של התיבה, התגלה באותם מקרים שבהם מעשה אחד הוליד מספר תוצאות רעות, כגון אותו מקרה אומלל שבו, בהינף יד אחד, שפך הנאשם חומר בעירה לעבר שולחן-החג, והאש שנדלקה אחזה בשלושת הסועדים

וגרמה למותם, דבר שהוביל להרשעתו בשלוש עבירות של רצח (ע"פ 9804/02 פלוני נ' מדינת ישראל פ"ד נח(4) 461). במקרה זה, ובמקרים אחרים שעוררו שאלות דומות, קבע בית-משפט זה מספר מבחנים שישמשו את הערכאות ככלי-עזר שיסייעו בידן לקבוע אם במקרה פלוני היה מעשה אחד, או שמא ניתן להטיל על מבצע העבירה מספר עונשים, כמספר העבירות (ראו גם ע"פ 399/89 מדינת ישראל נ' זלום פ"ד מו(2) 187, 190; ע"פ 104/89 דרורי נ' מדינת ישראל פ"ד מד(1) 843; ע"פ 1742/91 פופר נ' מדינת ישראל פ"ד נא(5) 289, פסקאות 300-304; ע"פ 2454/02 טיקמן נ' מדינת ישראל, טרם פורסם, מיום 12.12.05, בפסקה 19).

אולם, לא ברור מה למקרה שבפנינו ולכל אלה, באשר לא יכול להיות חולק, כי העבירות בהן הורשע עופר נבעו כל אחת מרכיב התנהגותי נפרד. לגבי כל אחת מאותן עבירות – גניבה, זיוף מסמך, שימוש במסמך מזויף, קבלת דבר במרמה ועשיית פעולה ברכוש אסור – ניתנה לעופר יכולת בחירה להימנע מביצועה, אולם הוא בחר שלא לעשות כן. ואכן, פרופ' פלר כינה מצב כזה כ"הצטברות מטריאלית של עבירות", שאינה נשלטת כלל על-ידי הוראת סעיף 186 הנ"ל, להבדיל ממה שהוגדר על-ידו כ"הצטברות אידיאלית" של מספר עבירות שנעברו בהתנהגות אחת משותפת (ש"ז פלר, על "הצטברות עבירות" ובייחוד על זו ה"אידיאלית", ספר לנדוי (תשנ"ה-1995, כרך ב') 949, 964). אמור מעתה, התנהגותו של עופר לא הצטמצמה כלל לכדי מעשה אחד בלבד, ומשכך ניתן וראוי היה להטיל עליו עונשים כמספר העבירות בהן הורשע. מסקנה זו יפה גם לטענות בא כוחו של עופר באשר לענישתו הן בעבירה של זיוף מסמך והן בעבירה של שימוש במסמך מזויף זה. שתי פעולות אלה – זיוף מסמך ושימוש בו – הן פעולות נפרדות, שניתן להטיל בגינן עונשים נפרדים.

מסקנות אלה, סוללות את הדרך לדיון בשאלה נוספת, בדבר חומרתם של העונשים שהיה ראוי לגזור לעופר בכל עבירה.

31. סבורני כי אין מקרה מתאים מזה הנוכחי כדי להטיל על נאשם את העונשים המרביים הקבועים לצד העבירות בהן הורשע. יתרה מכך, כשמדובר בסוג עבירות זה – עבירות כלכליות – קשה לדמיין נסיבות חמורות מאלה שהתקיימו בעניינו של עופר, ושעליהן אין צורך לחזור פעם נוספת. זאת ועוד, בנסיבות כאלה, השתת מאסר למועד קצר באופן משמעותי מהתקופה המרבית שנקבעה לכך בחוק עלולה להפוך את דבר המחוקק פלסטר, ולפגוע בכוחם המרתיע של האיסורים הפליליים. לנסיבות מעין אלה התייחס השופט י' קדמי, בקובעו:

עונש מירבי הקבוע בחוק נועד ליישום הלכה למעשה; ואין לראות בו לא "מס שפתיים" ולא "מושג מופשט", מעולם הערכים. לשיטתי, במקרים מסוג זה, תקרת העונש שקובע המחוקק צריכה להיות "נקודת המוצא", ממנה יוצא בית המשפט לדרך הקשה של קביעת העונש ההולם את המקרה שלפניו, ואין להתייחס אליה כאל "נקודת סיום", אותה רואים ואליה אין מגיעים. הותרת עונש מירבי בגדר "הלכה ואין מורין כן", עומדת בניגוד להנחייתו המפורשת של המחוקק, ונוטלת מידה לא מבוטלת מכוחו לשמש גורם מוקיע, מתריע ומרתיע. אכן, הטלת עונש מירבי אינה מעשה של יום-יום, ומוסכם על הכל שעונש זה מיועד לגילויים החמורים ביותר של העבירה שלצידה הוא נקבע. יחד עם זאת, אין המדובר במעשים חמורים "שמעבר לדמיון", אלא בכאלה המתרחשים בפועל, ותפקידו של בית המשפט לזהותם ולנהוג באחראים להם במלוא חומר הדין (ע"פ 2620/93 מדינת ישראל נ' פלוני פ"ד מט(3) 1, 3-4).

32. שאלה נפרדת מתעוררת לנוכח ההוראה בדבר צבירתם של העונשים שהושתו על עופר בשל כל אחת מהעבירות. סוגיה זו הוסדרה בגדרו של סעיף 45 לחוק העונשין:

מאסר חופף (א) מי שנידון במשפט אחד לענשי מאסר בשל עבירות שונות, ולא הורה בית המשפט שישאם, כולם או מקצתם, בזה אחר זה, לא ישא אלא את עונש המאסר של התקופה הארוכה ביותר.

...

המדובר הוא, אפוא, בכלל פרשני שנועד להקל עם נאשמים שהושתו עליהם מספר מאסרים (ע"פ 4517/04 מסרואה נ' מדינת ישראל, טרם פורסם, מיום 10.3.05, בפסקה 14 (לפסק-דין)). הוא קובע, כברירת מחדל, כי בהיעדר קביעה מפורשת אחרת, ישא הנאשם במאסרים אלה באופן חופף זה לזה. וכדי לחרוג מהוראה זו, ולהשית על נאשם את תקופות המאסר באופן מצטבר, נדרשות הערכאות לציין זאת בגזר-הדין. בפסיקתו של בית-משפט זה הותוו שני סוגים של שיקולים המצדיקים להפעיל את הסמכות הקבועה בסעיף 45, תוך חריגה מהכלל ונשיאה בתקופות המאסר באופן מצטבר. השיקול הראשון עוסק בזיקתן של העבירות בהן הורשע הנאשם זו לזו. ככל שזיקתן של העבירות הדוקה יותר, וככל שהן שלובות זו בזו, ונובעות מתרחיש עובדתי משותף או מתכנית עבריינית אחת – כך קטנה הנטייה להטיל ענישה מצטברת (ע"פ 3504,3503/01 תפאל נ' מדינת ישראל, לא פורסם, מיום 26.10.03, בפסקה 8; ע"פ 1899/04 ליבוביץ נ' מדינת ישראל, טרם פורסם, מיום 2.3.05, בפסקה 5). שיקול שני עוסק במהותן של העבירות. ככל שאלה חמורות יותר, וככל שהרצון להרתיע את מבצע

העבירה גדל – כך מתגברת הנטייה להטיל על הנאשם ענישה מצטברת, אשר מטבעה שוללת את חירותו לתקופה ארוכה יותר (ע"פ 5329/98 דג'אני נ' מדינת ישראל פ"ד נז(2) 273, 287; ע"פ 6535/01 קוזירוב נ' מדינת ישראל פ"ד נז(3) 562, 571). בהקשר זה אציין, כי רוב המקרים בהם הוטלו מאסרים מצטברים אמנם עסקו, ובצדק, בעבירות חמורות של נטילת חיי אדם, אולם האפשרות להטיל ענישה מצטברת מעולם לא הוגבלה לעבירות ההמתה, ואף לא יוחדה לעבירות של אלימות או פגיעה חמורה בגוף. אדרבא, נקבע כי מודל של ענישה מצטברת עשוי להיות מתאים לכל מקרה שבו "סבור בית המשפט – בנסיבותיו הספציפיות של עניין פלוני – כי שיקולי הגמול וההרתעה גוברים על שיקולים אחרים" (עניין קוזירוב הנ"ל, 569; וראו גם עניין ליבוביץ הנ"ל, בפסקה 6).

במקרה שלפנינו השיקולים הנדונים מטים לכאן ולכאן. מחד, מעשיו של עופר היו קשורים זה לזה במהותם, באשר העבירות בהן הורשע נועדו כולן להגשים תכלית משותפת אחת – הזרמה בלתי פוסקת של מזומנים לידי נושיו, במטרה לממן את הימוריו. מנגד, זיקתן של העבירות מתרופפת לאור התקופה הארוכה בה התבצעו, שהיא, כזכור, חמש שנים. כאשר מדובר בעבירות שהתפרסו על פני ציר זמן ארוך כל כך, קשה לראות במעשים ככאלה שנובעים מתכנית עבריינית מגובשת ושאינם ניתנים להפרדה. בנוסף – וכאן להשקפתי העיקר – צבירתם של העונשים במקרה הנוכחי התחייבה לנוכח הנסיבות החמורות שהתגלו בפרשה זו, לאור התנהגותו של עופר לכל אורך הפרשה, לאור הנזקים החמורים שנגרמו ולאור היקפו האדיר של מעגל-הנפגעים.

הנה כי כן, לא "קונסטרוקציה משפטית מלאכותית" שימשה את בית-משפט קמא בגזר-הדין, אלא מערכת של שיקולים מנומקת וסדורה החושפת את המעין בה לפרטיו של הליך קביעת העונש.

33. באשר לטענה לפיה התמכרותו של עופר להימורים הייתה צריכה להביא להקלה נוספת בעונשו. בעניין זה הוגשה לבית-משפט קמא, מטעם ההגנה, חוות-דעת רפואית מאת ד"ר פנחס דנון, ובה נאמר כי עופר הוא מהמר פתולוגי, וכאשר הדחף להמר מפעם בו, הוא אינו שולט על מעשיו (עמ' 14 לחוות-הדעת). מסכים אני עם השופט המלומד של בית-משפט קמא, נוכח הנסיבות החמורות של פרשה זו לא ניתן לייחס להתמכרות כזו משקל רב כנסיבה מקלה. בהקשר זה יצוין, כי הטענה לפיה נסיבותיו של עופר דומות לאלה שהיו מצמיחות סייג לאחריות פלילית, הינה טענה בעלמא, שנטענה באופן כללי ומבלי שבא כוחו הפנה אותנו לאף אחת מההגנות הספציפיות הקבועות בדין. זאת ועוד, גם בהנחה כי התמכרותו של עופר להימורים אכן

הניעה אותו לבצע את המעשים, הרי שמכאן ועד לטענה כי "המערער הינו מכור להימורים שיד הגורל קירבה אותו קירבה משפחתית לזו שעבדה בבנק ושלא היססה לטמון ידה בכספי לקוחות" (פסקה 105 לטענות הערעור) – המרחק רב מאוד. טענה זו מראה פעם נוספת כי גם היום עופר אינו נוטל אחריות על מעשיו, ועל כן היא טענה מקוממת שטוב אילולא נטענה כלל.

34. באשר לגובה הקנס שהושת על עופר – לא ראיתי לנכון לשנות ממנו. בהקשר זה אין לי אלא לחזור על דברים שאמרתי בעניינה של אתי, לפיהם בהתחשב בסוג העבירות בהן מדובר בפרשה זו ובהיקפן, אך מתבקש הוא להשית קנס בגובה משמעותי. ועוד, הבקשה להפחית מגובה הקנס לא יכולה להתקבל, ולו מן הטעם שמחוות דעתו של המומחה מטעם ההגנה, ד"ר פנחס דנון, התברר כי גם היום, ארבע שנים לאחר שהפרשה התפוצצה, עופר לא למד את לקחו, והוא ממשיך להמר ממקום מאסרו בסכומים הנעים בין 2,000 ל-3,000 ש"ח לשבוע (עמ' 8 לחוות-הדעת הרפואית). בנסיבות אלו לא ניתן לקבל את הטענה כאילו הוא אינו יכול לעמוד בתשלום הקנס, ועל כן אין כל הצדקה להפחית ממנו.

35. כבר עמדתי באריכות על החומרה הרבה בה אני רואה את התנהגותו של עופר, ואין צורך לשוב לחזור על הדברים. כאמור, אני סבור כי צדק בית-משפט קמא עת גזר לעופר את העונשים המרביים בעבירות בהן הורשע, והורה כי הוא ישא בהם במצטבר. חיבור של עונשים אלה מעלה כי העונש המקסימאלי שניתן היה להטיל עליו בדרך זו עומד על 25 שנות מאסר בפועל. משום כך – ודווקא לאור ההצהרה הברורה של בית-משפט קמא אודות כוונתו להטיל על עופר את העונשים המרביים, ובאופן מצטבר – נדמה כי מאסר בפועל לתקופה של 15 שנה אינו חמור דיו. מסקנה זו מתבקשת גם נוכח העונש שהושת על אתי. כפי שכבר ציינתי, יש לראות בעופר כמי שהיה שקוע עד צוואר במעילת הענק, ולא ניתן להשלים עם מצב שבו העונש שהושת עליו יפחת מזה שהושת על אחותו. משכך, ולאור ההלכה לפיה ערכאת הערעור אינה ממצה את הדין עם נאשמים, אציע להעמיד את מאסרו בפועל של עופר על 17 שנות מאסר. יתר רכיביו של גזר-הדין יישארו על כנם.

לאור הסכמת הצדדים, ינוכו ימי מעצרו של עופר ברומניה מתקופת המאסר שהושתה עליו.

בכך באה אל קיצה ההתדיינות המשפטית – אך לא בהכרח ההתדיינות הציבורית – בעניינם של שלושת המעורבים העיקריים בפרשת הבנק למסחר. פרשה זו

חשפה בפנינו משולש משפחתי טראגי, שכל אחד מקודקודיו – בני משפחת מקסימוב-אלון – פגע פגיעה אנושה וחסרת תקדים במערכת הבנקאית בישראל, ואגב כך המיט על עצמו ועל משפחתו תוצאות קשות. כל שנותר עתה הוא לקוות כי לקחיה של פרשה עגומה זו יופקו, כדי שפרשות דומות לה לא יישנו.

ש ו פ ט

השופטת א' פרוקצ'יה :

אני מסכימה.

ש ו פ ט

השופט א' גרוניט :

אני מסכים.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט א' א' לוי.

ניתן היום, ח' באב התשס"ו (2.8.2006).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט